

**KANISA MANIE MUMA
MUMA**

by
J.C.Choate

Published by
World Literature Publications
Winona, Mississippi

© Copyright, J.C.Choate Jaloso

3rd edition

First printing, 5000 copies, 2022 - **Luo**

Mboya Fuljemsius Awego, Edward Muga and Farth Landon
Ochieng
Ruphnus Okumu and Nicholas Ochieng

InDesign Layout - Shane Fisher

Contact: Mboya Fuljemsius Awego
(+254) 0796963468/0790408043

Email: mboyaawego@gmail.com

Kenya, Homa-bay county, Ndhiwa sub county,
Miranga village, P.O. Box 69 NDHIWA, KENYA

Miranga Primary School
P.O. Box 69 - 40302 Ndhiwa, Kenya

Printed by:
World Evangelism Publications
Winona, MS 38967

WECHE MOTELO

Nandiko puonjni mokuongo kaka Muma kendo kaka penjo miduoko Kendo nolose kuom jumbe apar giadek, e puonj ka puonj, e rumb juma ei oboke Colombo, Sri Lanka. Kaka parogi ne ichiwo ne joma onge gi lony kuom kanisa mar Kristo maber, netemo keto gi mayot kaka nyalore e puonj gi. Puonj ka puonje temo paronwa mana gik mawasesomo e puonj mokadho, kendo penjo bang somo otingo gi mawasesomo.

Bang'dhi e piny manyien Delhi, India, wayudo ka olose kaka buk. E India nolose e dhok mopogore kendo itiyoko nyaka chil kawuono. Achien notape e Sri Lanka, Singapore, Guatamala, e U.S.A. kanyo gi pinje mang'eny mamoko. Osebed kitiyo kode ok e pinjegi kende to ioorgi ne jo Kristo e piny duto.

Thoro mar bugni en ni mondo jasomo ong'e maber kanisa manie Muma. An gi yie ni kisomo puonj gi, gi Mumbi, ibro fuenyo ni Nyasaye ni mana gi kanisa to mana achiel, ma orwako Nyinge, kendo owinjo ibed achiel kuom Kanisano. Kik ikau wachna kende to som kendo ipuonjri in owuon. Ka en adiera yie kode, ka ok en adiera to kwede, mano e yo kende minyalo ngeyo go adiera.

Agombo jiwo jo Kristo mondo oti gi bugni mondo gihulne osiepe gi kanisa mar Kristo. Kete e tim kamora amora manyalore kendo ibiro timo maber.

Pod an gi siso mar tapo bugni mang'eny e ndalo mabiro kando alemo ni bugni otigo mondo olok chunje mang'eny oduog ir Kristo.

J.C. Choate
Winona, Mississippi
January, 2019

WECHE MANIE BUGNI

Puonj mokuongo: Tie wach kanisa	5
Puonj mar ariyo: Biro mar kanisa	8
Puonj mar adek: Chakrouk mar kanisa	11
Puonj mar ang'wen: Fwenyo kanisa	14
Puonj mar abich: Nying kanisa	17
Puonj mar auchiel: Chendro mar kanisa	20
Puonj mar abiryo: Donjo e kanisa	23
Puonj mar aboro: Kit lemo mar kanisa	26
Puonj mar ochiko: Tich kanisa	29
Puonj mar apar: Winjruok e kanisa	33
Puonj mar apar ga achiel: Kit puonj mar kanisa	36
Puonj mar apar ga aiyo: Sigand kanisa	39
Puonj mar apar ga adek: Kanisa ma kawuono	43

GI MING`E: Bugni olose kaka Muma kendo gichalre to nolose e juma ka juma e rumb juma e oboke moa Colombo, Sri Lanka.

PUONJ MOKUONGO TIE WACH KANISA

Onge ng'ama biro tamore ni Muma wuoyo kuom kanisa. Kanisa mar nga? Kanisa mane? Kanisa aina mane? Penjo gi, gi mamoko, ibiro duokgi e saa mowinjore to gi sehegi wadwaro ng'eyo tie wach kanisa.

Wachak gi ng'eyo gima ok en. Kanisa kaka owuoye e Muma ok en catholic, protestant, kata jo yunani. Ok en dini, riwruok mag dinde, kata jo goro mag dinde. Bende ok en Riwruok mag siasa, kata girube, kata bende udi mogerne girube. Koro ka ok en magi, kara en ang'o?

Ji mangeny kia tie wach kanisa nikech gi kia nonro ne. Kaluwore ok giyango tiende, berne kata tichne. To Muma Leronwa maler tiende, wach kanisa nowuoke e dho Greek ma en ekklesia, tiende ni jogo moluongi koro kanisa gin jogo moluongi, koa epiny ruoth mudho ki kelo epiny Ruoth wuod Nyasaye mohero (Jo Kolosai 1:13). En ringre Christo (1 Jo-korintho 12:27). Ma en kanyakla mar jomoluoro Christo (Johibrania 5:8,9), kendo gi jogo mowar kuome kendo omedi e kanisane (Mariko 16:16; Tich Joote 2:47). Eyo machielo minyalo kete, kanisa en kanyakla mar jogo maluwo kristo.

Kanisa otigo eyore ariyo e Muma Mokuongo oti kode moriwo ji te, ma en gima ne Kristo ne ni go epache kanowacho ni "In Petro, tiende ni lwanda, ewi lwanda ema nagerie kanisana kata, mana tho ok noloye" (Matthew 16:18). Nitie wes moko mang'eny ma tiend wach kanisa otigo eyo machal, kiwuoyo kuom kanisa kaka kanyakla. Matiendeni, kamoro amora ma kanisa yudore e piny, ka en kanisa manie muma, ma en kanisa ma Yesu nowacho ni obiro gero. Mar ariyo, oti kode kaka paro mar dhano. Kuom ranyisi, kane Paulo ndiko ne kanisa ma Rumi, kendo kowuoyo gi kanise mopogore opogore, nowachoni, "kanise mag kristo omosou" (Jo-Rumi 16:16) ne ok owuo kuom kanisni mamoko mo tenore gi dini, to nowuoyo mana kuom kanisni mang'eny mag kristo mayudore gwenge.

Kailere matut, ibiro fuenyo ni muma wuoyo kuom kanisa man Korintho, Efeso, Filipi kod mamoko. (1 Jo-korintho 1:2; Jo-Efeso 1:1; Jo-Filipi 1:1). Magi duto kelo gwenyruok ne jomoko nikech giseketo pachgi epuonj mag dini kende. Kata kamano okibiyudo puonj mag dini e muma. Kwadhi nyime wayudo kiwuoye kanisni/kanyakla kendo kanisa ka kanisa gin mag kristo kaluore gi gwenge magi wuoke, to kata kamano giduto gin kanisni moriwoji. En gima yot kadinde wich owilgo kendo ber ka wadok e muma mondo wane kaka Nyasaye nochiwo kanisa.

Kwadhinyime mano konyowa mondo wange gima kanisa en, onego

wafweny ni muma neno kanisa kaka dhano: (Kanyakla mar jogo moyie kuo me).

1. **Ringre Kristo.** En ringruok maler mar Kristo, ka Kristo en wich (Jo-Efeso 5:23). Nitie mana ringruok achiel (Jo-Efeso 4:4), kendo ringruogno en kanisa achiel (Jo-Kolosai 1:18).

2. **Jo od Ruoth.** tiend ot e muma nyiso jo Nyasaye. Makonyowa ng'eyo ni kanisa en jo Nyasaye. 1 Timotheo 3:15 Paulo nowacho ni od Ruoth Nyasaye en kanisa mar Nyasaye mangima. Nyasaye en Wuoro to wan nyithinde (Jo-Galatia 3:26-27; Jo-Efeso 1:3).

3. **Piny Ruoth Nyasaye.** Piny Ruoth nyiso ruothe, koro Kristo en Ruoth (Fueny 17:14). To mondo ibed Ruoth, piny ruothno nyakabedi seche go, kendo nobet (Tich Joote 8:12). Wan joge epinye to piny e kare morito kendo singruok manyien e chikene. ma ekanisa (Mathayo 16:18-19).

4. **Ma epuoth mzabibu mar Nyasaye,** to Yesu e mzabibu to jochristo gin bad olemb mzabibu (Johana 15:1-8). To paro manka en tiyo epuoth mzabibu kendo nyago olemo ne Nyasaye. Mano etiend kanisa. Wakuai mondo isom wechegi kitiyo gi muma mondo ine in iwuon. Ibiro fuenyo kanisa kaka Nyasaye ofuenyoni kendo pachite birolokore, kendo kata mana ngimani.

PENJO

Wakwai mondo ichiw duoko makare. (kare/ok kare)

1. Muma wuoyo kuom kanisa _____.
2. kanisa en catholic _____
3. Be oganda mang`eny winjo tiend kanisa _____
4. Tiend kanisa otigo e Mum kanyiso wach achiel koso

5. Christo no wacho ni obro gero kanisene _____
6. Kanisni abiriyo mag Asia nyiso dinde abiryio mopogore opogore

7. Kanisa en ringer Kristo _____
8. Wan gi ringruok achiel _____
9. Kristo ewi kanisa _____
10. Piny Ruoth poko biro _____

Wakwai mondo igol duoko makare.

1. Ndik piny gigo maok kanisa _____
2. Kanisa owuok ewach mane edho Greek _____

3. Kanisa nigi migepe mage _____
4. Gin kidienje mage ariyo mo tigo kuom kanisa _____
5. En ng`ano mano wacho ni obiro gero kanisane

6. Nogero kanise adi _____
7. Gin kanisa abiriyo mage man Asia _____
8. Ringruok adi man tie _____
9. Ngama Ruoth mar Ruod thi _____
10. An, go monengo watim e puoth mizabibu mar Nyasaye

Wakwai mondo iler tie wehegi.

1. Ekklesia _____
2. Ringre Kristo _____
3. Jo od Ruoth Nyasaye _____
4. Piny Ruoth Nyasaye _____
5. Puoth muzabibu _____

PUONJ MAR ARIYO BIRO MAR KANISA

Kanisa ne ok opore apoya dichiel. To en kod chenro, ne okore, nosingi, nogere. Muma onyiso weche gi duto maler.

Mokuongo, kanisa ne niye pach Nyasaye. Paulo nolero ne Jo kristo man Efeso, Nowachoni “Wagouru erokamano ne Nyasaye ma wuon Ruodha Yesu Kristo, ni mar oseguedhowa, wan ma wan kuom Kristo komiyowa mich duto mag Roho moa e polo. Kuom herane, moyierowa kuom Kristo kapok no chwe piny, mondo wabed maler maonge mbala e nyime. Nowalowa chon mondo wadok yawuote kum Yesu Kristo, nikech mano ekaka nodwaro, kendo omor go. Ne otimo kamano mondo ji opak ng`wonone man gi duong`, mane otimon-wa kuom wuode mohero” (Jo Efeso 1:3-6). Wang`e ni nowuoyo gi kanisa man Efeso kendo nowachonegi niya, Nyasaye noyierou kapok ochwe piny. Manyiso ni Nyasaye ne nigi paro kuom kanisa kata ka poko nochwe piny. Mano nyiso ni Nyasaye ne nigi chenrone kowouk e pache owon. Ere kaka wanyalo yanyo, thino kendo chayo gima Nyasaye ochano aa chakruok piny.

Mar ariyo, kanisa nokor ding`eny. Isaya nowacho, “Endalo mabiro, got ma Hekalu ochung`ie nobedi mabor moloyo gode moko duto, kendo ogendini duto nodhi kanyo, kagiwacho niya... wadhiuru god Ruoth Nyasaye. Enopoun-jwa yorene kendo wanaluwgi...puonje mar Routh Nyasaye wouk Jerusalem. Ee, Sayun ekama owuoyoe gi joge.” (Isaya 2:2-3). Joel nowacho, “Bang`e naol Roho mara kuom ji duto. yawuotu gi nyiu nokor wach, bende jou madongo ne lek lek kendo matindo none fweny. E ndalogo ema naorie Roho mara, kata mana kuom jotich machwo gi mamon.” (Joel 2:28,29). Daniel nohulo, “E kinde loch roudhigo Nyasach polo nokel loch moro ma ok norum. Onge ng`ama noketh lojno, to en ma nokethi loch mamoko duto, mi otieki chuth. En to nosik kogurore nyaka chieng.” (Daniel 2:44). We waketi ranyisi mag gik mawa poun-jore:

1. Piny Routh ibiro ger endalo mogik.
2. Ibiro gere e got.
3. Piny duto biro dhi ire
4. Nyasaye biro holo Roho maler kuom ji duto.
5. Obiro gere endalo loch mar ang`wen epiny ngima.
6. Obiro tieko piny roudhi mamoko duto kendo nosiki manyaka chieng`.

Koro sani ere kinde ma wachegi nochopo kare? Som Tich Joote.

2. Mara adek, kanisa nosingi. Johana nowacho ni piny Ruoth chiegni (Mathayo 3:2). Manyiso ni en machiegni kata ochiegni gere. Kristo no singo,

“To bende awacho ni niya, in Petro, tiende ni lwanda ewi lwandani ema an-agerie kanisana kendo kata mana tho oknoloye.” (Mathayo 16:18). Nomedo wacho niya, “Adier awachonu ni nitie jomoko kuomu ka, ma ok notho kapok oneno Loch Nyasaye kobiro gi teko.” (Mariko 9:1). Kendo awachonegi niya, “Ondiki e muma ni Mesia nyaka sandi mi chier kuom joma otho chieng `mar adek, mondo wach loko chuny oland ne ogendni duto, chakre Jerusale-lem, mondo owenegi richogi e nyinge. Un muneno wechegi nyaka unyis ji mamoko. To bende ng`euru ni abiro oronu mich mane Wuora osingore ni nomiu, to beduru abeda Jerusalem nyaka chop uyud teko moa malo” (Luka 24:46-49).

Koro ng`euru wechegi.

1. Piny Routh chiegni.
2. Yesu nosingo niobiro gere kata obed ni tho.
3. Jomoko mane nigi Kristo pod biro bedo mangima seche migere.
4. Obiro biro gi teko.
5. Hulo kod weyo richo ibiro yal enyinge ekind pinje duto.
6. Obiro chake gi Jerusalem.
7. Joote ibiro pong` kod teko moa malo e Jerusalem.

Rit gigi duto e pachi kawa gikie giko mar chungo mise mag kanisa kendo wabiro neno gigo duto koel.

Koro wadhie Tich Joote 2. Kuom timo kamano wasome malongo nyading`eny. Jondik muma duto oyie ni kanisa nogerie sechegi. To moloyo ne en Jerusalem, sani en ndalo mogiko, endalo Ruodh Jorumi, teko nobiro, ji nolokore kendo weyo richo, noyal e pinje duto kendo kanisa nobedo nyaka chil kawuono, koro, kanisa mane Nyasaye nigo e pache noger, gigo manokor komakore gi wachno nochopo kare, kendo singo mano singi noriti.

PENJO

Yie ichiw dwoko makare:

1. Kanisa noyudore Kanye mokuongo? _____
2. Nyasaye noyiero kanisa karang`o? _____
3. Hul nying jokoro adek manowuoyo kuom kanisa?

4. Piny Ruodh no biro telo nyaka karang`o? _____
5. Ng`ama nosingo ni obiro gero kanisa? _____

6. Kanisa ng`a manosingi ni ibiro ger? _____
7. Nowacho nyadidi ni obira gero kanisa? _____
8. Piny Ruodh no biro biro eyo mane? _____
9. Ang`o ibiro yal Jerusalem? _____
10. Kanye mibiro somoe wach mar gero Kanisa? _____

Wakwai ni mondo ichiw, kare/ok kare.

1. Kanisa nochan, nokor, nosingi kendo noger. _____
2. Kanisa no opangi epach Nyasaye _____
3. Johana nowacho ni piny Ruoth chiegni _____
4. Piny Ruoth nonengo obi gi teko _____
5. Hulo kod weyo richo ibiro yal epiny duto _____
6. Kanisa ibiro chak Jerusalem _____
7. Tich Joote 2 nyisowa ger mar kanisa _____
8. Ma nekinde mar Ruodh Jorumi _____
9. Ndalo mogik osechakore _____
10. Gigo manokor kendo mano singi nochopo kare kendo oritgi
_____.

Wakwai ni mondo itiek wehegi:

1. “Kaluore kuome noyierowa embele jo _____
2. “Kendo magi biro kalo kuom _____
3. “Nyasach polo biro gero piny Ruodhe, ma ok nya
le _____
4. “lokruok kendo hsulo richo onego oyal,ocha ki-

PUONJ MAR ADEK CHAKRUOK MAR KANISA

Epounjwa mokalo ne waneno e buk mar Isaya 2:2; Joel 2:28,29; gi Daniel 2:44 ni kanisa mar Nyasaye ibiro ger e ndalo giko, E Jerusalem, ka Roho maler obiro kendo, ogendni duto biro luwe, kendo obiro siko manyaka chieng'. Kaeto Kristo nosingo e Mathayo 16:18; Mariko 9:1 gi Luka 24:46-49 ni obiro gero kanisane, ni obiro biro gi teko, kendo ni hulo gi weyo richo, ibiro yal e pinje duto e nyinge. Koro ka wadok e tich joote 2 wabiro fwenyo ni e wesni kende, gigo duto mane okor nochopo kare kendo singruok gi duto noriti.

Kawasomo Tich Joote 2 wayudo ni joote nenie piny Jerusalem sechego "Kane chieng` Pentekost ochopo, noyudo joma oyie duto ochokore kanyakla. Ne gi po ka giwinjo koko moa epolo ma mor ka yamo makudho matek, mi koko no nopong`o ot duto mane gi betie. Eka ne gineno gik machalo gi ligeek mach maliel kowuok negi, kendo opiyo kuom ng`ato ka ng`ato. Giduto Roho maler nopong`o gi mi gi chako wuoyo gi dhok mopogore opogore mana kaka Roho nomiyogi teko mar wuoyo. To ne nitie Joyaudi moko e Jerusalem mane oluoro Nyasaye. Ne gia epinje duto manie piny. Kane giwinjo koko no, ne gi chokore giduto, kendo ng`ato ka ng`ato kuomgi nodhier nono kowinjo ka jogo wacho mana dhoge owuon." (Tich Joote 2:1-6).

Andika nodhi mbele kanyiso pinje jogo noyudore kanyo. "ne gihum giduto, kendo negi dhier nono kagi penjore nia, "Ma en wach manade? "moko kuomgi to nocharogi, ka wachoni, "Jogi omer." To Petro noa malo gi joote apar gachiel mamoko, mi oting`o duonde, kowacho neji nia, "Un jo-Judea kod un duto mudak Jerusalem, an gi wach moro madwaro nyisou omoyo chikuru itu uwinja. Jogo ok omer kaka uparo no, nikech pod en mana saa adek mar okinyi. To ma egima janabi Joel nowuoyo kuome ni, Nyasaye wacho niya, "E ndalo giko, anaol Roho mara kuom ji duto. Yawuotu gi nyiu nokor wach bende jou matindo no ne fueny, kendo jou madongo nolek lek. Chakre kanyo ng`ato ka ng`ato moluongo nying Ruoth noresi." (Tich Joote 2:12-17, 21)

Bang` nyiso gigo duto manotimore mondo ochop singo manokor chon, Petro noyalo. Nonyiso kaka Yesu ne en ng`at Nyasaye e kindego kotimo hondni madongo kod ranyisi mane Nyasaye otimo kokalo kuome ekind ji. Bang`e nonyiso kaka Kristo nokau kendo nochiu enyim jo ng`ad bura kendo nokete elwet jogo maricho mo ogure kendo onege. Nochako osiemo ni jo Nyasaye nochiere bang` kalo lit mar tho. Mondo olok pach jogo mane winje nonyisogi gima ne Daudi ondiko ni Kristo ne ngima, notho, noyike kendo nochier kendo nodum

odhi epolo obedie kom duong` e bat ma kor achwich mar Nyasaye.

Nodhi mbele kowacho nia, “Yesu ni ema Nyasaye osechiero kuom joma otho, kendo wan duto wan joneno. Osechiere mobet e bat korachwich mar Nyasaye, kendo waseyudo Roho Maler mane Wuoro osingore ni nomiye. To gik ma korouneno kendo uwinjogi gin mich mogundho momiyowa. “Daudi owuon to ne ok oidho e polo, to nowacho niya, Ruoth Nyasaye nowacho ni Ruodha ni, “Bedi ebada kor achwich ka, nyaka chop aket wasiki obed raten tiendi.” “Jo Israel duto nyaka ng`e maonge kiawa ni Nyasaye oseketo Yesu, mane u guro e msalaba, obedo Ruoth kendo Mesia.”

Kane ji owinjo wachno, chunyi nochandore, mi gi penjo Petro kod Joote mamoko ni, “Jowadwa, ere gima dwa tim?” To Petro nodwokogi nia, “Lokreuru, kendo ng`ato ka ng`ato kuomu nyaka batisi enying Yesu Kristo mondo richou owenu, eka Nyasaye nomiu Roho Maler. Singruok mane Nyasaye otimono notimonu gi nyithindu. Kod ji duto man kuma bor, tiende ni ng`ato ka ng`ato ma Ruoth Nyasachwa noluong ire.” Eka Petro nomedo weche moko mang`eny masiemo ji, kendo kojiwogi mondo giresre kuom kum ma tieng` mobamno biro yudo. Kamano joma ne oyie gi wachne ne obatisi, mi chieng`no ji alufu adek nomedore e kanyakla margi. (Tich Joote 2:32, 47)

Kadhi mbele kod andikegi wayudo ni kanisa mar Nyasaye noger. Ibiro fuenyo ni gigi duto notimore Jerusalem. Teko mar roho maler no opong`o Joote. Gik manetimore gi negin chopo singo manokor chon. Peter no wacho ni, “To ma e gima janabi Joel nowuoyo ni.” (Tich Joote 2:16). Koro onge kiawa e kuom wachni. Kwa dhi mbele, nyaka ne Jonabi wachni gigi biro timore e ndalo mogik, kendo nyaka ne Petro wachni gigi otimore kaka Jonabi nokoro ni gibiro timore, kara kanisa noger endalo mag giko. Ji manoa epinje duto ne nitie odiochieng` no kane ji lokore kendo hulo richo noyal, kendo ji maromo alufu adek noyie, nowar, kendo nomedgi e kanyakla gik. Koro kristo nogero kanisane Jerusalem eiga mar piero adek gadek bang` tho mar Kristo kendo nosik nyaka chien

PENJO

Nyiswa ng`amo wacho wechegi.

1. Ng`amo wacho ni obiro gero kanisa? _____
2. Ng`amo wacho “Kendo biro chopo ndalo mogik, Nyasaye nowacho, abiro olo Roho maler kuom joga duto”? _____
3. Ng`amo wacho, “Nyasaye nowacho ne Nyasacha bedie lweta mar kor achwich”? _____

4. Ng`amo wacho, "Hul richoni kendo obatisi ng`ato ka ng`ato kuomu eny-
ing Yesu Kristo mondo owenu richou." ? _____

5. Ng`amo wach, "Resri owuon kuom ndalo mabiro"? _____

Nyisi gi manokor.

1. En karo`go ma kanisa ibiro gere _____

2. E dala mane mi biro gere kasa _____

3. Ji adi ma biro donje piny Ruothe- _____

4. Obiro biro eyo mane _____

5. Obiro bedo kuom dalo maromo nade _____

Nyisi singo gi.

1. Nga`ma biro gero kanisa _____

2. Obiro eyo mane _____

3. Ang`o mi biro yal _____

4. Pinje adi ma ibiro yale _____

5. E nying` nga ma ebiro yale _____

Ikuwai mondo idwoki penjo gi kowuoke tich-jooto ariyo:

1. Jomage manoyudo roho maler _____

2. Ranyisi mage mag roho maler _____

3. Ere kaka Petro noyiso gi nichristo en wuod Nyasaye

4. Ji nopenjo, penjo mage _____ kendo duoko ne
en _____

5. Nga`ma ne medo jo mowar e kanisa _____

Nyisi gima.

1. Kanisa _____

2. Koro _____

3. Pentecost _____

4. lokruoke _____

5. Batiso _____

PUONJ MAR AGN`WEN FUENYO KANISA

Ere yo ma inyalo manyogo osiepnini molal? Ibiro choko kido duto minyalo fwenyego mag dende duto kendo ichako menyo. Bange kiseyudo ng`ama ni gi kido go duto be inyalo yie ni en e jal mane imanyo, chal manani nitie dinde mang`eny e piny ka. Ere kaka nga`to nyalo fwenyo kanisa mar adier, kendo makare? Ere kaka ngato nyalo fwenyo kanisa mar Kristo? To mana bang`e yudo man gi kido ma iduwaro kipimo gi mamoko mondo ibedi gi adier ni en. To ere kido mifuenyo go? Kido go iyudo Kanye? Muma duoko penjo go.

1. **Kristo emogere.** “To bende awachoni niya, In Petro, tiende ni lwanda. Ewi lwandani ema anagerie kanisana, kendo kata tho ok noloye” (Matthew 16:18).

2. **Nochakore e Jerusalem.** Ma waneno e buk mar Luka 24:45-49 kendo Tich – Joote 2:5.

3. **Tarik manochakore ne en higa mar 33 bang tho mar kristo.** Ma bende otenore gi tich joote 2 kaka kanisa nochakore odiochieng` mar pentekost.

4. **Kanisa oting`o nying Kristo.** Kiwuoye kanisni mopogore, Paulo nondiko, “kanise mag Kristo omosou” (Jo Rumi 16:16). Nodhi nyime kowuyo gi kanise man Korintho, “un eringruok mar Kristo, kendo ng`ato ka ng`ato en fuoni mar ringruok.” (1 Jo Kokorinto 12:27). Kare ringruok en ang`o? En Kanisa (Jo Efeso 1:22-23).

5. **Kanyakla no iluongo ni jo kristo.** “Jopuonjre emano kuong luong ni jokristo e piny Antiokia” (Tich Joote 11:26). “Eka agripa nowachone Paulo ni, Iparo ni inyalo loka abed ja kristo.” (Tich Joote 26:28). “Kang`ato kale sand kaka ja kristo, kiki wie kuodi to mi nying Nyasaye duong kuom sand no” (1 Petero 4:16). Kendo koro par ni, “En kende ema ji yudo warruok kuome, ni mar onge ng`at moro machielo e piny ngima ma Nyasaye osechiwo nyinge ni ji mondo oyudie warruok.” (Tich Joote 4:12).

6. **Kristo kende e wich.** “En e wi kanyakla mar jo kristo, kendo kanyakla mar jo kristo e ringer. En emano chako kanyakla mar jo kristo, kendo en ema ne okuongo chier oa kuom joma otho, mi obedo jatelo kuom gik moko duto.” (Jo Kolosai 1:18).

7. **Nitiere to mana achiel kende.** “Nitiere Ringruok achiel gi Roho achiel, mana kaka nitie geno achiel ma Nyasaye oseluonguoe.” (Jo Efeso 4:4). Koro Ringruok en ang`o? En Kanisa (Jo Kolosai 1:18). Koro ka nitie Ringruok

achiel ma en kanisa, koro nitie mana kanisa achiel.

8. **Nitiere okenge mag donjo e kanisa.** Magin, Yie (Jo Hibrania 11:6), Lokruok (Tich Jooto 17:30), Hulo richo (Jo Rumi 10:9-10), gi batiso (Mariko 16:16). Ka ng`ato oseyudo warruok to imede e kanisa (Tich Jooto 2:47). Gi Jorumi 6:3-4; Jo Galatia 3:26-27; kod Jo 1Korinto 12:13 ; puonjo ni ng`ato nyaka batisi kuom Kristo gi kanisa ne. Komioy chike gi luor to iwacho ni onyuole nyuol manyien ei kanisa kata e piny Ruoth Kristo (Johana 3:3-5).

9. **Kaka kanisa onengo olem.** Jo Kristo owinjo ochokre odiochieng` mokuongo mar juma (Tich Jooto 20:7) ka gi wer (Jo Efeso 5:19), Ka gi lemo (Tich Jooto 2:42), Ka gi puonjore (2 Timotheo 2:15), Ka gi sudo emesa Ruoth (Tich Jooto 20:7) gi chiwo bende (1 Jo Korintho 16:2).

10. **Kit puonj mar kanisa onego osik kuom muma kende.** Oyiego maonge mimedo, kata migolo, (Fueny 22:18-19). Muma en mana achiel kendo en kende e chik mar kanisa. Buge mamoko kata chike momedi otamruok.

11. **Chenro mar kanisa onego obedi kaka duaro mar Nyasaye.** Kristo e wich (Jo Efeso 5:23) kendo kanisa ka kanisa Nigi jodonge kod dikon morite, (1 Timotheo 3; Tito 1). Kanisa mar kristo onge gi jatelo epinywaka kata e pinje maoko kata telo molos gi dhano.

12. **Okenge mag kanisa gin adek.** Tich mare en yalo wach Nyasaye (Mariko 16:15,16), konyo joma ni gi chandruok (Jo-Galatia 6; Jakobo 2) Kendo Jiwruok e kind owete ma jo Kristo (Jo-Hebrania 3:12-14).

13. **Ng`at ma Ja Kristo nyaka dagi e ngima maler.** Ok onego waher piny. (1 Johana 2:15; Jakobo 4:4), To nyaka wanyag olemo mag Roho (Jo Galatia 5:22,23), Mana joma kare mane yud osimbo mar ngima.(Fweny 2:10).

Magi gin moko kuom ranyisi mar kanisa. Magi okau kaluore gi chendro mar Muma, por kanisani gi ranyisi gi. kuom ranyisi, kawane ang`wen mokuongo. Kasto ipenjri ni “ng`a manochako kanisa?, nochake gi Kristo koso mana dhano?, kasto penjri, kanisa na nochakore kanye?, Be nochakore Jerusalem Koso kuonde mamoko? “Dhi nyime kod penjo ni kanisa nochakore karang`o?”. kanochakore eiga mar 33 bang tho Yesu to ok en mar kristo, mogik to penjri ni, “kanisana iluongo nang`o?” ka okoluonge gi nying kristo to ere kaka dobed mar Kristo? Inyalo dhinyime to kata kamano mago oromo konyi fuenyo ka kanisani en mar kristo kata mar dhano. I nyalo tiyo gi ranyisi gi kiporogo kanisni mamoko kabe gin mag Nyasaye koso mag ji giwegi. Age-no ni ibiro nyalo fwenyo pogruok ka in jaadiara iwuon.

Koponi ifuenyo ni kanisa maintieno ok en kanisa makare manie muma, to daer mar jiwi mondo iweri kode, mondo ipuonjri adiera iluor adierano mondo omedi e kanisa misomo e ndiko. Kendo ibo yudori e kanisa achiel ma

warruok yudore.

PENJO

Wakwai mondo ichiw dwoko makare.

1. Ere kaka inyalo fuenyo osiepni manolal kuom kinde malach

2. Be nitie dinde mangeny epiny ngima tinende? _____

3. Ere kaka ngato nyalo ngeyo mano makare? _____

4. En Kanye maiyude ranyisi mag fuenyo kanisa makare?

5. Ngano manochako kanisa? _____

6. Kanye manochakore? _____

7. Nochake karango? _____

8. Chiu nyinge? _____

9. Ringruok en ango? _____

10. kanyakla no iluongo ni? _____

11. Wi kanisa en ng'a? _____

12. Gin kanise adi man tie? _____

13. Nyis okenge minyalo donj go e kanisa? _____

14. Ere kaka ngato donjo ekanisa kata kuom kristo? _____

15. Chiu chenro kaka kanisa onego Olem? _____

16. Kit puonj mag kanisa gin mage? _____

17. Gin ang`o gini ma kanyakla ka kanyakla onego obedgo?

18. Ndik tije adek mag kanisa? _____

19. En kit ngima mane ma jakristo onego odagi?

20. Ng`a ma noyud osimbo mar ngima? _____

21. Be kanisa nyalobedo mar kristo ka dhano emochake?

22. Be kanisa nyalo bedo mar kristo ka nokochakore Jerusalem?

23. Be kanisa nyalo bedo mar kristo ka nochakore eiga mar 33 bang
tho kristo? _____

24. Be kanisa nyalo bedo mar kristo ka jokristo ok tigi nyinge?

25. Kosewari, kristo bomedi ekanisa mane? _____

PUONJ MAR ABICH NYING KANISA

Ka kanisa yudore e Muma to nyaka obed gi nying manie Muma. Kata kamano nitie kanise mang'eny mochak gi dhano kendo iluongogi gi nyinge mag dhano, ere kaka magi nobiro?, moko kuom nying gi nochak mondo omiduong' joma nochakogi. kuom ranyisi, "Lutheran." Moko bende pako mana kit puonj magipuonjo kaka "Batiso", kata yore mitimogo tich Nyasaye. Moko to miyo mana odiochieng' duong' kaka odiochieng pentekost kata sabato. Eka moko to kao mana kit telo mar presbaita mar kanisa ema gi miyo duong'. To magi duto gi mamoko kao mana duong' gi luor mar kristo kagimiyo nyingego mochak kod dhano duong'. Magi e gik momiyoyo nying kod telo mochak gi dhano ok nikare.

1. Gikelo pogruok: Gi kelo pogruok kamane Nyasaye ok oyie mondo pogruok obedie. Negi pogo ji. Gi kuedo kit lemo ma Yesu nopuonjo e Johana 17 ni wasiki e achiel waduto.

2. Ndiko okwedogi (1 Jo Korintho 1:10-17). Paulo no puonjo owete rach mar tiyo gi nying dhano, mano ema kelo pogruok e kind gi.

3. Tiyo gi nying dhano kar tiyo gi nying Ruoth. Kata kamano wasomo kotenore gi nying kristo, "En kende ema ji yudo warruok kuome, nimar onge ng'ato machielo e piny ngima ma Nyasaye osechiwo nyinge ni ji oyude waruok," (Tich Joote 4:12).

4. Nyinge mag dhano kod tiendgi wito ji kendo kelo bagni ni joma poko ng'eyo kendo monoji ngeyo.

5. Joma tiyo gi nyinge gi duto gi joma birolokore a kuom kristo gin molal nikech wehegi, ok gin jomabeyo kendo gin joricho.

Kaka kanisa, Kristo nosingo gere (Mathayo 16:18) kristo no ng'iewo kanisa gi rembe owuon (Tich Joote 20:28), kendo en jawarne (Jo Efeso 5:23) kendo en e wich (Jo Kolosai 1:18) en adieri makende ni kanisa nyaka lounge gi nyinge mondo omiduong ng'ama nochake, jagedo, jawar kendo wich. Koro kane Paulo ne ndiko ne kanisa man Rumi, ka ohorogo mos ne kanyakla manie gwengego kowacho, "Kanise mag kristo omosou," (Jo Rumi 16:16) Kendo kowuoyo gi kanisa man Korintho, kowacho ni "koro un e ringe kristo kendo jokanyono kiringruok" (1 Jo Korintho 12:29) kata obedo ni ringruok en kanisa (Jo Efeso 1:22-23). To nowuoyo kuom kanisa mar kristo kata kanisa mar Nyasaye (1 Jo Korintho 1:2; Tich Joote 20:28), Piny Ruoth Nyasaye (1 Jo Korintho 6:9), piny Ruoth kristo (Jo Efeso 5:5), piny Ruoth wuode mohero (Jo Kolosai 1:13), piny Ruodhwa (2 Petro 1:11) kanisa (Tich Joote 13:1). Kanisa

mar Nyasaye mangima (1 Timotheo 3:15), kanisa mar wuowi makayo (Jo Hibrania 12:23) gi mamoko.

Koro kanisa ok luong gi nying ng`ato. To seche go iparo ni mano mar Nyasaye gi wuode kata ataro mare. Kata kamano nyinge go nyiso mana kanisa mane kristo ogero to kare ka ok en Kanisa Kristo to kare dobed mar ng`a? Kuom nyinge gi pakruoge gi duto biro mana nyiso ni ng`ato ok niga diera gi Muma ma giweyo Kristo ka giyiero nyinge mamoko ne kanisa Nyasaye. To kata kamano wasike muma kendo waluong Kanisa gi nying ma muma lounge go kawatimo kamano to newabed joma beyo kendo jo Nyasaye.

Kaka jo-kristo, muma olero maler. To kwachako gi janabi Isaya; Isaya nowacho ni, Nyasaye nomi joge nying manyien (Isaya 62:2). Nyingno no chake kod Paulo higni mangeny mose kadho (Tich Jooto 9:15) to ne ok one-go chiwe nyaka jo yunani ne luor Nyasaye , magi duto no chopo kare e piny Antokia man Siria kamane jopuonjre okuong lungi ni Jo kresto (Tich Jooto 11:26). Bang`e waneno kama Paulo yalo ne Ruoth Agripa, kendo noduoke niya “Iparo ni I nyalo loka abed Jakristo gi kinde matin ni?” (Tich Jooto 26:28). Magi to wasomo kuma Petro wacho ni “ka ng`ato kuomu yudo masira nikech en ja Kristo omi Nyasaye duong” (1 Petro 4:16).

Kuom mano en adieri ni jo lup Kristo e kinde singruok manyien gin kendgi ema ne gi kuongo bedo jo Kristo. Tinde be Nyasaye dwarowa mondo wadong kwa romre, kwa kao nyinge kod telo gi tomano nyiso ni ok wan jo Kristo madieri. Nying` mar Ja Kristo pogo ng`ato kuom jopiny kendo mano ema Nyasaye dwaro.

Kuom nying` kanisa gi nying` jokanyono, nying Kristo nyaka miduong. Nang`o? nikech en nying joot (Jo Efeso 4:14-15), nying moloyo nying`e duto (Jo Filipi 2:9-11) kendo nying ma warruok yudore (Tich Jooto 4:12) kuom mano onego wagen kuom nyig Kristo (1 Johana 5:13), hulo nying no (2 Timotheo 2:19), lokri kendo obatisi kuom nying no (Tich Jooto 2:38) romo e chokruok mondo ilem e nyingno (Mathayo 19:20), tim magi duto e nyinge (Jokolosai 3:17), Mondo mi wayudi ngima mochwere e nyinge (Johana 20:30-31).

Kwadhie paro marwa, adieri onge ng`ama nyalo wacho ni nying onge tiende. Onge warruok e nyinge kendo onge telo mag dhano, to jogo mokao-gi kendo orwakogi biro lal nikech gin. Eyo machielo, nitire mana warruok e nying Kristo kend.

PENJO

Wakwai ni mondo ichop penjo machuok gi.

1. “Kanisa nyaka bedgi _____
2. “Nying molos gi dhano kendo duong’ momigi gin _____
3. “Lemo mar _____” kwayo ang’o _____
4. “ _____
5. “Nyasaye biro miyo joge _____

Wakwai mondo iluor duoko makare.

1. Be Kanisa nyaka bed gi nying moae Muma mondo obed mar Muma? (Kare, ok kare).
2. Be nyong molos kod dhano gi duong’ne nikare? (Kare, Ok kare)
3. Be warruok nie nying Kristo? (Kare, Ok kare)
4. Be Nyasaye biro dwarowa waduto mondo wabed gi nying achiel kawuono? (Kare, Ok kare)
5. Be ng’ato nyalo pako nying Nyasaye kapoko rwako nyinge? (Kare, Ok kare)

Wakwai ni mondo igol duoko makare.

1. Ere kaka nying molos kod dhano biro? _____
2. Ndiki piny gi momiyoyo nying mag dhano gi miyo gi duonge rach?

3. Kristo nochulo ang’o? _____
4. Whachi gima ne Paulo otimo kanoyudo ka owete opongore?
5. Ang`o momiyoyo kanisa nyaka wuongi s nying kristo? _____
6. Ndik piny (JoRumi 16:16) _____
7. Ringre Kristo en ang’o? (1 Jo Korintho 12:27) _____
8. Chiwo nyinge mamoko mag kanisa _____
9. Ka kanisa ok en kanisa mar Christo to kanisa en mar ng’a?

10. Jo kanisa iluongo ni? _____
11. Ndik gik moko adek mawuoyo kuom Christo? _____

12. En ang’o mamiyo Nyasaye duwaro wa kauono? _____

13. Be owinjore wabedi ja Christo? _____
14. Ang’o momiyoyo wating’o nying Christo malo?

15. Owinjo watim ang`o nyingi Christo? _____

PUONJ MAR AUCHIEL CHENRO MAR KANISA

Kristo nogero kanisa (Mathayo 16:18). Kanisa oting’o jomoluongi, Jomoresi (Jo-Kolosai 1:13-14), kendo Jomowar (Tich Joote 2:47). En Ringruok maler (Jo-Kolsai 1:18) kendo mana achiel (Jo Efeso 4:4).

Nikech kanisa oriwo ji te, oting’o ji miche kod alufe mag joma chokore kuonde mopogore opogore, Kendo kanisa ka kanisa oting’o mana jokanyono. Manyiso ni telo mar kanisa ok en gino moyier kata motelie gi piny kata pinje mamoko. Eyo machielo, Kanisa mar Nyasaye onge jatend piny kata ma piny opuodho.

Ndiko puonjowa ni Kristo e wi kanisa. We wasom ndiko, “Nyasaye noketo gik moko duto e teko Kristo, kendo nomiyo Kristo obedo ewi kanisa, ma en kanyakla mar jomoyie kuom Kristo. Kanyakla mar jomo yie kuom Kristo en Ringre gi wich, to jal mamiyo gik moko duto bende chopo kare kendo en wuon.” (Jo Efeso 1:22-23). “Nikech dichwo ewi dhako, mana kaka Kristo ewi kanyakla mar jomoyie kuome ma en ringre, kendo en jawar mare.” (Jo Efeso 5:23). “En ewi kanyakla mar jo Kristo, kendo kanyakla mar jo kristo e Ringre. En ema nochako kanyakla mar jo Kristo, kendo en ema nokuongo chier koa kuom joma otho mi obedo jatelo kuom gik moko duto.” (Jo Kolosai 1:18). Koro ndiko gi puonjowa ni? Kaka osendik ni Kristo ewi Ringruok, ma en kanisa. Wiye adi manitie? Mana achiel, ma en Kristo ma ok oriwo gi ng’ato ang’ata.

Ka kanisa oting’o kanisa mag guenge, to Kristo ewi kanisa manyiso ni kanisa mag gwenge jatendgi en mana Kristo. Kwadhi nyime, Paulo nowacho, “To adwaro ni mondo ung’e ni wi dichwo ka dichwo en Kristo, kendo wi dhako en dichwo, to wi Kristo en Nyasaye” (1 Jo Korintho 11:3).

Machielo, ka kanisa nigi chenrone to kristo e wich. Ejoma moko, jodongo gi jotend kanyakla nyaka oyier mondo one Roho maler gi gik ma kanisa dwaro. Jotelo nyaka rit kanisa (Jo Hibrania 13:17), dikon ng’iyo mana gik ma timore oko (Tich Joote 6). Kwang’iyo ndiko wuoyo kuom jotelo kod dikon e kanisa ka kanisa to ok gi wuo kuom jatelo achiel gi dikons achiel maritogi. To kendo onge jotelo gi jorit mar kanisa achiel marito kanisa machielo kata kanisni mamoko. Jo kanyakla nyaka lem kendo onge bedo gi duong’ ewi wadgi.

Wach mar Jaduong’, Jayalo, Bishob, Jakwadh, kendo presbaiter jogi duto timo tich achiel. Tiende ni Jatelo en Jayalo gi mamoko. (E Tito 1:5-9), Paulo no ndiko migepe mag bedo jatelo, “En wach maadier ni ka ng’ato dwaro bedo jatend kanyakla mar Jo Kristo, to odwaro tich mogen. Kuom mano Jatend

kanyakla mar jo Kristo nyaka bed ng'at ma wach moro marach onge kuome kendo mokendo dhako achiel kende bende nyaka obed ng'at moritore, mobidhore, modimbore, mohero rwako welo, kendo ma japuonj molony. Kik obed jakong'o, kata ng'at mohero goruok, to nyaka obed ng'at mamuol ma oko hero dhawo kendo ma ok ohero pesa. Nyaka obed ng'at ma rito dalane adimba, kendo machiko nyithinde kaka owinjore mondo gimiyе luor, nikech ka ng'ato kia rito dalane owuon to ere kaka dosrit kanyakla mar Jo Nyasaye? Kik obed ng'at mowar machiegni, dipo ka sunga omake mi bura mane oloyo satan oloye en bende. Bende nyaka obed ng'at ma joma ok jo Kristo ogeno mondo kik ji yud thuolo mar chaye, ma dimi opodhi e obadho mar satan" (1 Timotheo 3:1-7). Koro ok en ng'ata ng'ata e kanisa mowinjore obed jatelo, mana mopuodhi emowinjore oyier, to kata kamano nyaka bed ngat mokalo achiel. Ka kanisa poko yiero jotelo mopuodhi, chwo manie kanisa nyaka rit kanyakla mar jo kristo nyaka gidongre ma jatelo oyier.

Dikonde bende iyiero mondo okonyre gi jodong e orito kanisa. Gin kaka jotich kendo gitiyo ebwo chik jotelo. Paulo no golo ranyisi mag bedo jatelo, "Kamano jotend kanyakla mar jo kristo bende nyaka bed joma odimbore, to ok joma dhogi ariyo, kata jokong'o kata jaoowoura ni yudo ohala. Nyaka gi bed joma onge ketho moro ma gi pando e chunyi, kendo nyaka gi bed joma omako adier mar yie marwa matek. To ka pok gi chako tich to nyaka temgi, mondo one ane ka gionge ketho moro. Kamano mondgi bende nyaka bed gi tim makare, to kik gi bed mon ma jokuoth, to gi bed mon moritore, kendo ma joadiera e weche duto. Jokony jotend kanyakla mar jo Kristo nyaka bed joma nigi mon achiel achiel, kendo gi bed joma rito nyithindgi gi miegi maber. Jokony jotend kanyakla mar jo Kristo matiyo maber kendo gin gi ratiro mar lando wach yie ma wango kuom Kristo Yesu" (1 Timotheo 3:8-13).

Koro, ma echenro mar kanisa. Kristo e wich, ka kanisa ka kanisa nigi jorit, ebwogi biro bedo joyal, jopuonj gi jo kanyakla. Eyo Nyasaye, ka kanisa achiel odhi ataro mar chik, jomoko nyaka dhi nyime gi yie, kata ka kanisa moko opogore ei adiera to achiel no nyaka dhi nyime kuom yie. E paro mar Nyasaye koloso chenro mar kanisa, kanisa ka kanisa nyakabed mopogore kuom mamoko, tiendeni ok twegi kamoro achiel gi chike dhano to mana kuom hera. Nyaka gi lem, gi ti kanyakla, kendo bedo achiel kuom Kristo. Onge kamoro amora ei muma mondik ni Petro kata dichwo moro ma enie wi kanisa. Onge kumondiki ni bishop chiko jo Kristo kata bende jayalo bedo ewi kanyakla. Onge kuma wasomo ni Jadolo kata ja kristo ejatelo.

Thoth kanisni mamoko opogore gi paro Nyasaye kotimo chenro kanisa. Mano emomiyo nitie pogruok e piny. Owinjore wadokie Muma mondo

wasom adier kaka olos chenro ma kanisa.

PENJO

Wakwai ni mondo iduok penjo makare.

1. Ng'ama noyiero kanisa? _____
2. Kanisa oting'o ang'o? _____
3. Ringre Kristo en Roho maler koso Ringruok ma oko?

4. Nitie kanisa adi? _____
5. Kanisa en _____
6. Kanisa oting'o ji miche kod alufe mag dhano _____

7. Be jatend kanisa en jagweng', ja piny, kata pinje duto? _____
8. Be kanisa Nyasaye nigi jatend piny kata jotend piny _____
9. Ng'ama jatend kanisa? _____
10. Jatend kanisa mar gweng' iluongo ni _____
11. Tich jotelo gi jorit gin? _____
12. Jotelo adi gi jorit adi mowinjo orit kanisa? _____
13. Jotelo iluongo nang'o eyo machielo? _____
14. Jotelo opuodh Kanye? _____
15. Jorit opuodh Kanye? _____
16. Be kanisa nyaka bed gi Jotelo kod jorit kapoko puodhi?

17. E wachni ng'ama biro telone kanisa? _____
18. Ere kaka kanisa oriwore? _____
19. Be kaka Nyasaye oloso chenro mar kanisa inyalo puodhi?

20. Be petro e wi kanisa kiluo ndiko? _____
21. Be wasomo ofis e kanisa ma ng'ato nyalo luongo ni bishop ewi kanisa?

22. Be wasomo ni jayalo e wi kanisa achiel? _____
23. Be wasomo e muma jodolo kata Ja kristo e wi kanisa? _____
24. Ang'o momiyono nitie pogruok e piny? _____
25. Ere kuma owinjore wadhie kiloso chenro mar kanisa?

PUONJ MAR ABIRIYO DONJO E KANISA

Kaka wasesomo, waseneno ber mar kanisa. Ma otenore kuom Muma mopuonjowa ni, Kristo nochiwo ngimane nikech en (Jo Efeso 5:25), No ng'iewo gi remb Wuode owuon (Tich Jooto 20:28), kendo en jawar mare (Tich Jooto 5:23). Kwa penjore penjo gi, be Kristo otho e gima onge nengo? Be dochwer rembe e kanisa maok kare? Be dobed Jawarne ka ng'ato ok nyal war kuome? Adiera ni ibiro wacho ni ooyo epenjo gi duto. To ang'o momiyo iwacho ni kanisa ok gima nigi nengo kendo ng'ato inyalo war ka ok en achiel kuom jo Kristo? Ma en gimomiyo dhano kia tie wach kanisa kendo opidhgi gi paro maok kare.

Kata kamano Muma oko puonjo ni kanisa en jawar to opuonjo ni ng'ato nyaka bedie kanisa mondo oware. To bende kaka yie ne ok en jawar, to bende kaka Noah gi joge nobedo eyie mondo gi warre e pi mang'eny, koro warruok nie kanisa. Ok en kamano to ka ng'ato owar imede e kanisa. Ka dhano nowinjo yalo, negimiyo luor endalo mag pentekosti, kendo ndalo mabiro, "Ka gi pako Nyasaye, kendo ka ji duto mor kodgi .To odieching' kodioching' Ruoth ne medonegi joma owar e kanyakla" (Tich Jooto 2:47). Koro ka ng'ato owar en kanyakla achiel mar Nyasaye. Ka ok en achiel mar kanyakla mar Kristo, oko ware. En mana mayot kamano. Eyo machielo, onge ni ng'ato owar oko mar kanisa. Ng'ato ok nyal war ka ok en achiel kuom Jo Kristo kata e kanyakla, to bende ok nyal ware ka ok en ei kanyakla mar jo Kristo.

Kwa dhi nyime gi sombwa, onge ng'ama nyalo riwore ei kanyakla mana Nyasaya ema medo jomowar ei kanyakla mar Jo Kristo. Nikech omedo jomowar ei kanyakla mar Jo Kristo, koro kanisa oting'o jomowar. Nyasaye ng'iyiyo mana chunyjipo kod mamoko. Ma ema golo chuny dhano mondo one ni en jaluor. Ka en jaluor, Nyasaye mede ei kanisa, ka ok en jaluor Nyasaye ok mede kata bedni wayie kode, kata bedni oja luor okwa nyal neno chunye. Ka ng'ato omedie kanyakla mar Jo Kristo, oyiego mana ka ojaluur kendo ijiwe. Ma egimomiyo Nyasaye ema medo ng'ato obedie kanyakla mar kristo. Nyasaye ok tim richo mora mora komedo ng'ato e jomowar kendo mana ng'ama winjo pounjne kendo oketo etim.

Nikech Kristo e jawar mar Kanyakla mar Jo Kristo kendo omedo mana jomowaro kuome. Ng'ato dwaro ng'eyo ni Nyasaye dwaro mana ng'ano moyie. Ma en adiera koa kuom Nyasaye. Kendo be ka isomo e Muma mar Tich Jooto wacho ni bed gi yore makare mar donjo e kanisa.

1. **Ng'ato nyakawinji adier.** "Kuom mano yie a kuom winjo. To

gima iwinjo en wach maber mawuoyo kuom Kristo” (Jo Rumi 10:17).

2. **Nyaka oyie kuom Nyasaye gi Kristo**, “Kik chunyu parre, yieuru kuom Nyasaye to Kuoma bende yie e uru” (Johana 14:1).

3. **Nyaka ohul richo ne**, “Ooyo awachonu ni ka okulokoru uweyo richou, to uduto ubiro tho mana kaka negitho” (Luka 13:3).

4. **Nyaka ohul ne ji ni Kristo e wuod Nyasaye, Kristo nowacho kende owuon**, “Ng’ato ang’ata mohulo ni en ng’ata e nyim ji an bende ana hul ni en ng’ata e nyim Wuora mae polo” (Mathayo 10:32).

5. **Nyaka batise mondo omi owe richone**. Batiso ni en iko ng’ato e pi (Jo Rumi 6:3-4; Tich Jooto 8:39) “Ng’ama oyie kendo obatise nokwo to ng’ama oko yie bura noloye” (Mariko 16:16) “To Petro nowacho negi niya, “Lokreuru kendo ng’ato kuomu nyaka batise e nying Yesu Kristo, mondo richou owenu, eka Nyasaye nomiu Roho Maler” (Tich Jooto 2:38).

Koro wapuonjore ang’o e puonj ni? Wayudo ni Nyasaye medo jomowar e kanyakla. Ma nyiso ni ka ng’ato oluoro Nyasaye kendo oware, adiera ni en imede e kanyakla mar Jo Kristo. Waseneno ka iwinjo adier, iyie kuom, obatise, ihulo richoni, ihulo Kristo mano owari, kendo kitimo mago duto imedi e kanisa nikech iluoro Nyasaye. Ma eyo manyalo mi owarwa kendo Nyasaye biro medowa e kanyakla.

Eyo machielo, Nyasaye owacho ni nitie yo achiel maen ka ng’ato dwaro donjo e polo nyaka onywole manyien ki ibatise e pi gi Roho (Johana 3:3-5). To piny Ruoth en ang’o? En kanisa (Mathayo 16:18-19). Be Nyasaye nigi yore ariyo mondo ng’ato odonjie kanisa? Ok en kamano. Koro ka ng’ato oyie ma obatise (mana ka iyudo Roho maler kuom wach kendo iluoro puonjne) ng’ano onyuol e piny Ruoth Nyasaye kata e kanyakla mar jo kristo, ma en kanisa.

Kendo Paulo nowacho ni obatiswa e Ringruok achiel (1 Jo Korintho 12:13). To ringruok en ang’o? En kanisa (Jo Kolosai 1:18). Gin adi? mana achiel (Jo Efeso 4:4; 1:22-23). Ere kaka ng’ato donjo? mana ka obatise. Kristo nowacho ni ng’ato nyaka oyie kendo obatise mondo oware (Mariko 16:16). Mano e kaka Jo Korintho notimo (Tich Jooto 18:18) koro ka ng’ato obatise e kanisa obedo achiel kuom kanyakla mar Jo Kristo kata imede. Nitie yoo achiel mondo owari, kaka waseneno, Nyasaye medo jomowar e kanisa. Be in achiel kuom kanisa ma isomo e Muma? Ka ok kamano, oko wari som matut, iwinji, kendo iluor Nyasaye, kendo ibiro medi e kanisa.

PENJO

Wakwai mondo ichiwu dwoko makare.

1. Ang' o mwaneno e puonj ma kawuono? _____
2. Ng' ama notho ne kanisa? _____
3. Kanisa ne ong' iewu gi ang' o? _____
4. Ng' ama jawar mar kanisa? _____
5. Ere kaka wang' eyo ni kanisa ber? _____
6. Ang' o momiy o jomoko wacho ni kanisa onge nengo?

7. Be kanisa waro ng' ato? _____
8. Be ng' ato nyaka bed achiel kuom kanisa mondo oware?

9. Ere kaka ne Noah gi joge obedie mondo gi warre kuom pi mang' eny?

10. Be nitie warruok oko mar yie? _____
11. Ng' ama medo jomowar e kanisa? _____
12. Chiwu ndiko mapuonjo kuom mano? _____
13. Ka ng' ato owar en achiel kuom kanisa mane? _____
14. Be ng' ato nyalo donjo e kanisa Nyasaye? _____
15. Gin yore abich mage ma ng' ato owinjo okau mondo Nyasaye omedie ekanisa? _____
16. Be ng' ato inyalo war ka oko luoro chike gi? _____
17. Batiso en ang' o? _____
18. Ang' o momiy o ibatis ng' ato? _____
19. Piny Ruoth en ang' o? _____
20. En yo mane ma ng' ato donjo go piny Ruoth? _____
21. Ringruok en ang' o? _____
22. Ringruok gin adi? _____
23. Ere kaka ng' ato nyalo bedo kode? _____
24. Yore adi minyalo war go ng' ato? _____
25. Yore adi manitie e kanisa? _____

PUONJ MAR ABORO KIT LEMO MAR KANISA

Kanisa en kanyakla mar jogo mowar. Tich kanisa en lemo kendo tiyo ne Nyasaye kokalo kuom Yesu Kristo. Paulo nowacho “Gimora amora ma uwacho kata utimo onego obedie nying Ruoth Yesu. Ka ugoyone Nyasaye Wuoro erokamano e nyinge” (Jo Kolosai 3:17).

“Nikech ka owuotho e dala ka, mi orango kuondeu mag lemo to non-eno kendo mar misango mondikie ni **KENDONI OKET NE NYASAYE MA OK ONGE**; To Nyasaye ma ulamo ma ok ung’eyo ni emakoro onyisou wachne” (Tich Joote 17:23). Mana kaka ne gilemo kuom kia kendo, ji mang’eny bende timo kamano kawuono. ok kata milionde mag oganda ema kulore ne kido kata nyiseche manono, kata kamano nitie oganda mang’eny malemo edinde mopogore opogore to gidhi ataro mar Muma.

Mar ariyo, wach Nyasaye wuoyo kuom joma lemo kayiem nono. Kristo nowacho, “Gik ma kayiem nono, ni mar gi puonjo chik mag dhano kagima gin mag Nyasaye” (Mathayo 15:9). Oganda mang’eny kawuono lemo mana kamano. En adier ni gi lamo Nyasaye to kit lembgi en kayiem nono kendo okwedi nikech gi puonjo timbe mag dhano kar bedo ewinjruok gi dwaro mar Nyasaye.

Mar adek, kit lemo ma Nyasaye be oyiego. Ma ne adiera e kinde mar Kristo kendo en adiera ekindewa tinde ma Nyasaye ochikowa kuom Roho (kuom ng’uono kod ng’eyo kod adiera (kaka ondiki). Nyasaye oko chunowa mondo walem to jogo malemo koluore gi dwaro mare.

1. Gi chokore mondo gi puonjre-kata obedo ni Timotheo ne opuonjo Muma chakre tinne (2 Timotheo 3:15), Paulo nojiwo kaka jayalo mapod tin. Tem matek mondo inyis ji ni in ng’at ma Nyasaye oyiego, kendo ma puonjo wach mar adiera (2 Timotheo 2:15). Magi duto onego otim gi Jo Kristo to moloyo ka gichokore kendo ka gilemo. Ma ekinde ma Nyasaye wuoyo gi nyithinde kokalo kuom wachne. E Tich Joote 20:7 wasomo kaka Paulo ne oyalo ne owete kokalo kuom puonj Nyasaye.

2. Ne gi lemo- Bang’ kane ji ose luoro Ruoth Nyasaye odiochieng’ mar pentekost “Jogo noketo chunyi kuom puonj joote, kendo kuom chamo sap Ruoth, kendo kuom lemo,” (Tich Joote 2:42) kokalo kuom lemo jo

Nyasaye nigi thuolo mar wuoyo gi Wuonwa manie polo. Ang’o ma Jo Kristo nyalo paro ka gichokore gi Jo Kristo mamoko ka gipuonjore to ok gilem kanyakla.

3. Ka gi wero wende mag pak. Paulo ne ondiko ne owete (Jo Efeso 5:19).

“Weruru wende zaburi gi wende lemo ka un kaachiel, kendo kuwer kamano to denduru Ruoth e chunyu” (Kendo som Jo kolosai 3:16; kod Jo Hibrania 13:15). Nitiere kit thumba ariyo. Mokuongo en mar duol kod nyiduonge. En kit thum mane ma Nyasaye dwaro? Ne okwayo wer kod duol, Paulo nowacho ni mondo wapak gi chunywa ne Nyasaye.

Maendi golo oko tiyo kod nyiduonge. Jo Kristo mokuongo ne pako Nyasaye. Bang'e achien dhano ne medo tiyo kod nyiduonge, to kata kamano Nyasaye ne ok odwar kendo ok okobiyiego. Jo Kristo ok nyal miyo Nyasaye duong' ka gilame gi nyiduonge mak mana ka gi ting'o nyinge malo kod alam.

4. Gichokore mondo gi sud e mesa Ruoth. Wan gi ranyisigi e buk mar Tich Joote 20:7, Mathayo 22:26-27 kendo 1 Jo Korintho 11. Nysisowa mondo wakau Makati ma paro go Ringre Kristo kendo wakao kikombe kata mzabibu mwaparo go Remb Kristo. To mano nyaka watim nyaka kawuono.

5. Golo chiwo. Paulo nochiko jo Galatia gi Jo Korintho, “Chieng' jumapil ka jumapil ng'ato ka ng'ato mondo opog moko kuom gik ma Nyasaye osekye go oket tenge mondo solro otim ka abiro” (1 Jo Korintho 16:2; 2 Jo Korintho 9:6-7). Jo Kristo mokuongo ne oromo odioching' mokuongo mar juma ka juma. (Tich Joote 20:7, 1 Jo Korintho 16:2) mondo gilam Nyasaye.

6. Ne osiemgi. “Kik wa we maok wachokore kaachiel kaka jomoko oseweyo timo, to nyaka wajiureuru ng'ato gi ng'ato to moloyo onego utim kamano ka uneno ka chieng' Ruoth sudo machiegni” (Jo Hibrania 10:25).

Jo Kristo ma kawuono bende nyaka bed kod kit lamo machal gi odiochieng' machal, kendo gi jiwo ji machal. Lemo mar kanisa yot kendo oriye. To ji mang'eny bagni kuom yot mare no. Gi paro ni onengo obed mara bora kendo ka owuok e kitwa kod timbewa, ka gitimo kit timbe magala gala kod nowuoyo weche elemo kod mamoko to ok en kamano. Nyasaye fwenyo dwarone kaka onego olame. Ok oyie ni dhano mondo okethi, ok onengo mondo omed kata ogol to ka ng'ato otimo kamano to Nyasaye biro kuong'e. Nyasaye osewuoyo kendo joge nyaka winje, mano e yo makende monego olam go Nyasaye opake kendo oluore.

PENJO

Wakwai mondo iduok penjo makare.

1. Kanisa olos gi ang'o? _____
2. Tich kanisa en ang'o? _____
3. Ang'o monego otim e nying Ruoth? _____
4. En kit lemo adi mwasomo e singruok manyien?

5. Paulo ne nikanye mane oneno kit nyiseche manono?

6. Ne owacho ang' o kuom lembgi? _____

7. Be nitie jogo malemo kamano kawuono? _____

8. Ng' ama nowacho negi nigilamo nyiseche manono?

9. Ng' a momiyo ne gilamo nyiseche manono? _____

10. Chiwu ndiko koa e muma? _____

11. Be nitie ng' ato kawuono Nyasaye eyo manono?

12. Lemo mar adiera en mane? _____

13. Ndik Johana 4:24? _____

14. Lamo Nyasaye e Roho hulo ang' o? _____

15. Lamo Nyasaye e adier hulo ang' o? _____

16. Lemo mane ma Nyasaye dwaro kuom joge? _____

17. Ondik e ndiko mane kaka jo Nyasaye onego olem?

18. Chiwu chenro abich mag lemo? _____

19. Ere kaka Nyasaye wuoyo gi joge kawuono? _____

20. Ere kaka nyithi Nyasaye wuoyo gi Nyasaye kawuono?

21. Gin kit wende ariyo mage manitie? _____

22. Chiwu kit wer ma Nyasaye oyie go? _____

23. Mesa Ruoth en ang' o? _____

24. En odiochieng' mane ma jo Kristo onego olem?

25. Be chenro mar Nyasaye inyalo med kata gol? _____

PUONJ MAR OCHIKO TICH KANISA

Ang'o momiyo kanisa nitie? Dwaro mare en ang'o? Tich ne en ang'o? Mondo mi wang'e wabiro dokie ndiko mar Nyasaye.

To mokuongo, we wang'i ni kanisa ok en ohala, sikunde mag somo kata kuonde thieth, kamigoe buge kata kuonde miuse buge mondo olos go pesa. Kata kamano gigi duto nyalo bedo mabeyo to Ja Kristo owuon nigi thuolo mar timogi. Eyo machuok ok gin tich mar kanisa. Nyadimang'eny, jolemo mag piny osekao thuolo gi ahinya etimo tije mag kamago. To kata kamano tije gi giketo mabor kuom dwaro mar Nyasaye kendo gitiyone joggi.

1. **Yalo Wach Nyasaye.** Kristo nopuonjo jootene bang'chier mare kendo kanochiegni dok e polo. "Omiyo dhiuru ulok ogendni duto jopuonjrena, ku batisogi e Nying Wuora gi Wuowi gi Roho Maler, kendo kupuonjogi rito weche duto masenyisou. To winjuru an kodu ndalo duto nyaka giko piny." (Mathayo 28:19-20). Eka nowacho nigi niya, "Dhiuru e piny duto uland wach maber ni ji duto. Ng'ama oyie kendo obatisi nokwo, to ng'ama ok oyie bura nolo" (Mariko 16:15-16).

Bang'e Paulo nodhi mbele kajiwo kijana matin Timotheo, "Land wach Nyasaye kendo ket chunyi kuom tijno kinde duto, kata ka piny ber kata ka piny rach kwer weche duto ma ok nikare kendo rie weche maricho kijiwo ji kendo puonjo gi kinda duto" (2 Timotheo 4:2). Ndiko mamoko inyalo chiw to magi nyiso ni Nyasaye dwaro ni mondo oyal Wach. Ang'o mane kanisa timo endalo mag Jooto? Jogo netimo gima Nyasaye okonogi mondo gi tim. Ne giyalo Wach Nyasaye. E buk mar Tich Jooto en kod ranyisi duto kuom weche mag lokruok. Joyalo mane nigi chuny mar lando Wach Nyasaye. Som Tich Jooto 2,8,9,10, kod 16. To ng'ama ne oyalo kendo opuonjo? Bang' ka sand maduong' nosebirone Jo Nyasaye e Jerusalem. Andika wacho, "Joma oyie osekego nodhi kuonde duto kalandu wach maber" (Tich Jooto 8:4).

Machielo, Negi yalo ang'o? Gima owinjo itim en somo ndiko e buk mar Tich Jooto kendo ibiro neno iwuon. To eyo machiek, negi puonjo adiera mar Kristo. Gima ng'ato owinjo otim mondo oware, ong'e ber mar kanisa, chenro mar lemo, ber mar ngima Ja Kristo, gi mamoko. Paulo noriwo gite kowacho "Wach msalaba en mana fuwo nejogo ma lal, to en teko Nyasaye ni wan joma ireso" (1 Jo Korintho 1:18).

Kopogore, Nyasaye nochiko ni wach oyal. Paulo nowacho ni yie biro koa kuom winjo Wach Nyasaye (Jo Rumi 10:17). Kendo Kristo nowacho, "Bende ubiro ng'eyo adiera, kendo adiera nomi ubed thuolo" (Johana 8:32).

“To ere kaka ji nyalo lame ka ok gi yie kuome? Koso ere kaka degi yie kuom jal ma pok giwinjo wachne? Koso degi winji ka en tie nadi ka ng’at malandonigi wach onge?” (Jo Rumi 10:14). Magi duto nyiso ni dhano olal (Jo Rumi 3:23; 6:23). Koro hera Nyasaye nyaka yal (Jo Rumi 5:8). Nyiso ni dhano nigi Jawar (Johana 13:16), kendo koa kuom luor mar Nyasaye dhano inyalo war e richone (Jo Rumi 1:16-17; Mariko 16:15-16). Jogo mokwedo Nyasaye kata maoko luoro Nyasaye biro lal (2Jo Thesalonika 1: 7-9). Mano emomiyo Wach Nyasaye nyaka yal.

2. **Konyo jomodhier.** Wang’I ranyisi e tich Nyasaye ka nyiso ni kanisa ne dewo. E Tich Joote 2:45 kwasomo, “Negi bedo ka giloko mwandu gi pesa, kendo gi pogore kaka ng’ato ne dwaro” Ma en chiwo ma ng’ato chiwo kohero. Kamano. Kendo e Tich Joote 6 wasomo pogruok manobedo kuom jo Greece gi Jo Hibrania nikech mond liete mag Greece nojwang’ gi etelo mar kinde no. Koro Joote noluongo Jopuonjre kanyakla kendo negi yiero chwo abiriyo e kindgi mondo gi ti tij kanisa.

Wasomo ka Paulo nodhi Jerusalem mondo okony jomodhier ma Jo Kristo. Nodhi nyime kowacho, “Nikech kanyakla mar Jo Kristo ma Makedoniagi Akaya noneno ni ber mondo gigol chwo okony Jo Nyasaye modhier man Jerusalem” (Jo Rumi 15:26). Koro Paulo nondiko ne owete mani Korintho, “To kuom wach solro mutimo ni Jo Nyasaye un bende timuru kaka nanyiso kanyakla mar Jo Kristo manie piny Gaalatia mondo otim. Chieng’ Juma pil ka Juma Pil ng’ato ka ng’ato kuomu mondo opog moko kuom gik ma Nyasaye osekonye go, oket tenge mondo solro kik tim ka abiro” (1 Jo Korintho 16:1-2).

Ng’ama owinjo okony? Adiera en ni joma nigi dwaro e kanisa mokuongo ne ji te. Ma en jomodhier, jodongo moti,mond liete, weche matuch ka okong’e, nyithi kie mar kanisa kendo gimamoko. Kwasomo, “Emomiyo kinde mora mora mwayudoe thuolo to ber watim niji duto maber, to moloyo nijogo mowetewa kuom yie” (Jo Galatia 6:10). To ok en ji te mowinjo okony. E 1 Timotheo 5 wasomo ni ng’ato nyaka kony pile mana kaka okonyal konyore owuon, oonge gi wede manyalo konye, kendo ng’ano nyaka dongre eyie mar Kristo. Mondo koro pesa Nyasaye oti maber, okni ikonyo ng’ata ng’ata mokwayo.

Ok en jo kanisa kende mowinjo okony to mana ji duto mangi nyalo mar konyo, kata bed ni kanisa nigi nyalo. Som Jakobo 1:27 kendo Jakobo 2.

Ma eyo mar chopo eji gi Wach. To ere kuma pesa ae e tijni? Giaa kuom Jo Kristo, ka gin gi chuny mar chiwo (1 Jo Korintho 16:1-2; 9:6-7). Manyiso ni kanisa ok kos chiwo, yie ni mondo okony jomodhier.

3. **Jiwo kanisa.** Jiwo tiende ni gerruok, tegruok, jiwruok mondo okony jo kanisa otegre ki Roho. Ere gigi mamiyo ng'ato jiwore? Wach Nyasaya, tiyo kanyakla, riwruok e lamo, konyo wadu, tiyo tije maber gi hera kod mamoko. Som Tich Joote 9:31; Jo Rumi 14:19; Jo Korintho 8:1; Jo Thesalonika 5:11; 1 Jo Korintho 14:26; 2 Jo Korintho 12:19 gi Jo Efeso 4:12.

Mogik ji mang'eny penjore ka kanisa nyalo timo gigi ka okgi riwre eri-wruok mag piny kata dhano kaka jatend kanisa kendo kanisa ka kanisa, mana kaka ng'ato ka ng'ato owinjo oti tije mana ka joge golo chiwo.

Yalo, konyo joma nigi dwar,jomi jiwo, kendo gin yore mikonyo go dhano kendo nyaka giko. Nyasaye inyalo mi duong' e gigot e. Kanisa onge tich moro to mana ma. Siasa, ohala, kendo loko kanisa egima nono to mana ringruok mag piny opogore gi tich Nyasaye. Kanisa Nyasaye en Ringruok Maler ka bedie piny to ok mar piny. Ka akwayo mondo uluor Nyasaye kendo konyo dhano, ka gibedo maler, e warruok mar jo Kanisa kendo miyo duong' chwechne. Ma e Kanisa Nyasaye, tije kendo tiyo tije.

PENJO

Wakwai ichiw dwoko ma kare.

1. Kanisa Nyasaye ok en ohala mane? _____
2. Be kanisa nigi wichkupt ka itimo ohala? _____
3. Tich kanisa en ang'o? _____
4. Chiw chike Nyasaye e Mathayo 28:19-20 kendo Mariko 16:16?

5. Wach gimomiyo Jo Kristo machon ne gipogore? _____
6. Gin gik mage mane giyalo? _____
7. Ere kaka yie biro? _____
8. Ang'o maketowa thuolo? _____
9. Ere kaka ng'ato iwaro? _____
10. Ng'ama nyalo lal? _____
11. Be kanisa dewo joma nigi dwaro? _____
12. Ng'ama nochiwo ne jodwar e owete man Jeusem?

13. Be ji te owinjo okony? _____
14. Girube mage mowinjo okony mokuongo? _____
15. Ndik ber mar kony? _____
16. Be joma no oko mar kanisa owinjo okony? _____
17. Ere kuma pesa ae mondo okony jodwar? _____

18. Tich adi mowinjo pesa ogol? _____
19. Ler tie wach jiwo? _____
20. Ere gik makelo jiwo? _____
21. Ere kaka Nyasaye omiye duong' kendo omiye luor?

22. Ng'ama wi kanisa? _____
23. Ere tij wach Nyasaye? _____
24. Be kanisa mar piny? _____
25. Ere kaka siasa,ohala,manie kanisa gi mamoko kanisa kwedo?

PUONJ MAR APAR WINJRUOK E KANISA

Kanisa manie piny tinde ginyiso dewruok ka onge winjruok e kanisa. Yorgi marach osebwogo dhano kamora amora. Tie wachni nitie pogruok mag dinde e piny, kendo achiel gi mamoko oholgo. To kendo, winjruok ok nyal kel gi dinde mag dhano kata bedni oyiego kata okoyiego. Pogruok biro mana bedo kapod nitie koso winjruok kata koko. Koro duoko en ang' o? Duo-ko iyudo mana e Muma. Mondo adiera mar winjruok obedie, dhano nyaka we puonjgi, chikegi, nyinge kanisa, buge momedi, gi mamoko to mondo gikau Muma gi som kendo gipuonjre, gi yie kuom kendo mie luor. Mano nyalo kelo winjruok maduong'. E gima Nyasaye nolamo e buk mar Johana 17. Ka dhano otimo kamano, gibiro yie mana kuom gimoro achiel ka gimiyo luor gimoro achiel, giduto girwako nying Roho, gi tiyo kanyakla, gi duto gipuonjo gimoro achiel, kendo gi duto gidhi e polo. Biro bedo mayot mondo winjruok osiki ka dhano oluwo Kristo.

Ndiko okwedo pogruok. Muma wacho ni Nyasaye ochayo joma pogore kata kelo pogruok ei owete (Ngeche 6:19). E 1 Jo Korintho inyisowa ni kanisa mani Korintho opogore. Mondo ochik gima chal kama, Paulo no kawo yo achiel mar ketho tie gimokele. Nochako wacho ni, "Owetena asayou e nying Ruodhwa Yesu Kristo ni beduru gi winjruok uduto kuom gima awacho, mondo kik ubed gi pogruok e kindu to uriuru chutho kuom paro achiel kod dwaro achiel" (1 Jo Korintho 1:10), kendo nodhi nyime kopenjo penjo adek, moro ka moro nyaka duok makare, penjo negin; Be Kristo opogi? Be Paulo nogur ne in? Be obatise e nying Paulo? E penjo adek gi inyalo duok ni ooyo. To koro nonyiso rach mar pogruok.

Kendo Paulo nondiko ne owete moa Rome, "Akwayou owetena beduru motang' gi joma kelo pogruok kendo miyo ji lal, ka gi tamore luwo puonj manegiyudo. Ayeuru kuom joma chalo kamago nikech ok gin jo Tich Ruodhwa Yesu Kristo to gitiyo mana ne gombogi gi weg. Gi wuondo jomakia gi weche mamit kendo malombo ji" (Jo Rumi 16:17-18). E Jo Kolosai 2:20-21 owacho, "Ne utho kuom Kristo mi ogonyu kuom timbe machon mag piny. To koro ere gimomiyo uwotho ka jopiny? Ang' o momiyo uwacho chike mawacho kama, 'Kik imak gini, Kata ni,' 'kik ibil gini,' 'kata ni,' 'kik imul gini,'? To gigi duto gin mana gik mokethore kosetigo, kendo wehegi duto gin mana chik kod puonj mag dhano."

Magi duto iwacho ni puonj mag dhano, chike gi, miyo dhano duong', yie kendo luwo buge mamoko to ok Muma. Gin gik makelo pogruok. Eyo

machielo,winjruok en gima kelo mor mana ka ng'ato oluwo Kristo. En Kristo mano lemo ni, "Ok gin kende ema akwayonigi to akwayo bende ni jogo moyie kuoma nikech Wach ma gilando. Wuora mi gibed achiel kaka in kuoma, kendo kaka an kuomi, ekaka bende gibed kuomwa mondo piny oyie ni in emaniora" (Johana 17:20-21). Koro Nyasaye nolemo egima ok kare? Ooyo. Adiera winjruok nyalo bedo karang'o? Kawa luo Kristo. Puonj mag dhano pogowa to Muma puonjowa e winjruok.

E Jo Efeso 4:1-6 wangi yo mar winjruok. Winje, "E momiyo an ng'at motue nikech Ruoth, akwayo ni mondo uwoth mowinjore gi luong mane Nyasaye oluongou go. Pile kik ubed joma sungore, to beduru mamuol, kendo horeuru mos, bende nyisuru hera ma uherorugo kuom weyo ni joweteu kethogi. Temuru kaka unyalo mondo urit winjruok kaachiel. Nitie Ringruok achiel, gi Roho achiel mana kaka nitie geno achiel ma Nyasaye oseluongoue. Nitie Ruoth achiel, gi yie achiel, kod obatiso achiel. Nyasaye bende en achiel, ma wuon ji duto. En ema oloyo gik moko duto, kendo otiyo kuom gik moko duto kendo en ei gik moko duto." "Ifwenyo ni ma en winjruok kendo ka ifwenyo kamano, nitie mana achiel egigo mwandiko.

Ng'ama owinjo ni nitie mang'eny? Winjruok mar kanisa one ei Kristo kowacho obiro gero kanisa ne" (Mathayo 16:18), manyiso achiel,ma en Ringre (1 Jo Korintho 12:27), kendo en e wich (Jo Kolosai 1:8). Adiera en ni onge ng'ama nyalo riambo ni Nyasaye nigi Ringruok ariyo kod wiye ariyo. Kanisa be en mana od Nyasaye kata Joode (1 Timotheo 3:15).To gin ute adi kod Joot? Achiel, kuom adiera. Kristo en Ruoth (Johana 3:3-5; Jo Kolosai 4:11; 1 Timotheo 6:15). Epiny Ruoth adi manitie kendo Ruodhi adi manitie? Mana achiel.

Adiera Muma kwedo e paro mag dinde ma en pogruok. Eyo machielo, okelo winjruok, kaachiel, yieruok kod herruok. Ka Muma ok nyis ni kanisa en Ringruok marach, moting'o dinde mamoko, ka luore kod yie gi timbe gi onyiso ni kanisa en mar Kristo, oting'o jomoluongi, Joma luwo Kristo, kendo moluoro puonjne. Jomowar Kristo ok pog gi kendo be kanisa ne okopogi. Pogruok kata pogo eyo moro en kwedo Kristo kendo ka olemo.

PENJO

Wakwai igol duoko makare.

1. Be nitie dewo tinde kaluo winjruok? _____
2. Ang'o momiyo tinde winjruo nyaka bedi? _____
3. Be winjruok inyalo kel gi dinde ma winjore ma koro okgi winjre?

-
4. Duoko mar winjruok en ang'o? _____
 5. Ang'o ma dhano nyaka tim mondo winjruo obe die? _____
 6. Ng'ama olemo ni ji mondo obedie achiel? _____
 7. Duoko mane mabiri bedo ka winjruok nitie? _____
 8. Be ndiko kwedo pogruok? _____
 9. Ng'ama Nyasaye ochayo? _____
 10. Ndik piny 1 Jo Korintho 1:10? _____
 11. Ndik penjo adek ma Paulo no penjo kanisa mani Korintho?

-
12. Jo mage mowinjo oduoki? _____
 13. Giwinjo jomage? _____
 14. Be owinjo wakwergi? _____
 15. Ng'ama lamo Nyasaye kayiem nono? _____
 16. Kristo nolamo ang'o? _____
 17. Be nolemo ne gima ok kare? _____
 18. Ndik yo mar winjruok? _____
 19. Gin adi moro ka moro? _____
 20. Kanisni adi mane Kristo ogero? _____
 21. Kanisa en ang'o? _____
 22. Wie en ng'a? _____
 23. Be Kristo nigi Ringre mang'eny gi wie mang'wny

-
24. Nyasaye nigi joge adi? _____
 25. Be wach Nyasaye biro pogo a koso ketowa e winjruok achi el? _____

PUONJ MAR APAR GACHIEL KIT PUONJ MAR KANISA

Tie wach mar “creed” nowuok e dhok mar Latin miluongo ni ‘credo’ ma ilere ni, “Yie, chike ma jomalemo oyiego, kit lemo ma ji ogeno kuome, chike kata paro mag ji moketi mondo otigo kata nyaka luw.” Ka ng’ato paro kuom puonjgi to nyaka opar kuom “Puonjmag Joote” kendo “Puonj mag Nika-kaea.” Kata kamano onge mora amora mayudore e Muma. Kwadhi nyime, kanisa mora amora molos kod dhano ni kod puonj mag dhano e kido machal, luor margi, kata mahulo yie margi kod mamoko. To magi duto omed ewach Nyasaye manyiso kit buge mani gi puonj moko mopogore gi puonj manie Muma. To buge manigi puonj go moting’o gik matin ne Muma, ni mana gi matin.

To buge maonge gi gimora amora mak mana Muma chalo ka nono nikech wan gi Muma. Fueny 28:18-19 gi Jo Galatia 1:6-9. Omedo jiwowa ni kik wamed gimora mora e Wach Nyasaye, kata ok onego wagol kuome kata gwenyo wechego. Eyo machielo, ochopo kare (2 Timotheo 3:16-17), giromo chuth (Jacobo 1:25) kendo onengo wawuo. To mano e kaka Nyasaye chikowa (1 Petro 4:11). Koro onge tiende mondo wamed buge moko kata buge micha-kowa. Jolemo manie piny kawuono opogore ok nikech giluwu wach Nyasaye to giluwu mana puonj mag dhano, gi pingo ni kanisa ka kanisa nyaka bed gi chikegi gi gik mamoko. Ma nyiso ni Muma ose jwang’, en gima lit. Kwayo marwa ni ng’ato kata waduto kik wawer gi buge mag dhano kendo wadogie Muma ma en Wach Nyasaye.

Ma ok bipogowa gi Yesu Kristo. Ere puonj mag kanisa Kristo? Waonge gi jawar mora amora mak mana Yesu Kristo kendo waonge buk mora amora mak mana Muma kende.

Paro kod riekowa onge nengo. Waonge kod teko mar guenyo Muma. Onego waluor puonj mage kendo wanyis ji. Wakwayo jiduto mondo osom kendo olu Johana 5:39, 2 Timotheo 2:15. Wakwayo ji kamora amora otim gima Muma puonjo. Waonge gi buge momedi mwaluwo kendo okwayie ni nitie dhano mora amora manyalo ndiko buk marom gi Muma. Ok wayie ni nitie ng’ato ang’ata ma Nyasaye omiyo teko mar ndiko buge go. Onge ng’ata ang’ata ma Roho maler omiyo teko mar ndiko buge go. Wach Nyasaye oa kuom Nyasaye kende, mochik gi Nyasaye, kendo owarowa. Kwadhi nyime, Wach Nyasaye ema biro ng’ado nwa bura (Johana 12:48). Ok inyal ng’eyo adiera mak mana kidhi kuma adierano yudore. Koro mondo mi wayie gi adiera no, nyaka wayie gi adiera no. Oko chuno kata ka ji mang’eny os-

ewuondi kod dinde. Kendo oko chuno kata kajomoko osewuondi kata ose lal elemo mag piny. Dhano osedhi kuom dhano mondo giyud konyruk moloyo Nyasaye. Dhano osedhi kuom puonj dhano kar somo Muma. En adiera ni dhano nyaka dogie Muma mondo mi oware. Wajiwo dhano mondo odogie Muma mondo opuonjre adiera kuom kanisa. Nitie kanisni mang'eny ahinya e piny. Kare ere mar adiera? Nyaka wapuonjre pogo gi.

Onge ng'at manyalo dhiye buge gi mondo ong'e adiera kuom kanisa. To ng'ato osesomo adiera kuom kanisa mar Kristo, oko bi bedo kod buok kuom fwenyo achiel maluwo puonj manie Muma. Wajiwo dhano mondo odogie Muma mondo opuonjre adiera ma ng'ato nyalo luwo mondo ong'e adiera ma ng'ato nyalo yudo gi warruok. Nitie yore mang'eny ma ng'ato nyalo yudo go warruok, koluore kod puonj mag dhano to ka ng'ato odhie bug Nyasaye obiro fwenyo ni ochakore kod winjo Wach mar adiera, oyie olokre owe richone, ohul Kristo, kae obatise mondo owene richone (Mariko 16:15-16; Tich Joote 2:3-8).

Ere pogruok maengo ka oluore gi gima dhano wacho? Nyasaye ema waro ji kendo nyaka winje kendo yie kuome mondo mi owari.

Wajiwo dhano mondo odogie Muma mondo opuonjre kaka inyalo lam Nyasaye. Mano dhi ataro gi kaka dhano wacho ni nitiere yore mang'eny ma inyalo lamgo Nyasaye. To Muma puonjo ni nitie mana yo achiel kende ma Nyasaye ochiko mondo mi olame go Johana 4:24. Ok mana kuom weche gi kende, to kuom weche duto momakore kod warruok, ngima kod dago ngima mar Nyasaye. Wabiro jiwo ng'ato kata ji duto mondo odhie Muma kuom ng'eyo adiera manitie. Ka ng'ato odago kit ngima ma Muma oko yiego to oko nyal yudo warruok kendo ng'ano oknen ng'ama ja adiera. Jachien dwa-ro wabed mabor kod Muma mondo mi dhano olal. To mondo mi dhano owar nyaka bed machiegni kod Muma, nyaka oyie kode, kendo en emonego ochik Jo Kristo. Mano eyo kendo minyalo war go ng'ato kendo en endiko mar adiera. Puonj en ang'o? En Yesu Kristo gi wechene kopogore kode onge machielo. Wayie ni Yesu Kristo en Wuod Nyasaye. Wayie kode kendo be luwe. To wajiwo ji duto mondo otim kamano.

Puonj mag dhano nyalo terowa mana kamora achiel kendo maen kum mosiko. Yesu nodwoke niya, "An eyo, kendo an e adiera, bende an e ngima. Onge ng'ama dhi ka Wuora mak okadho kuoma" (Johana 14:6).

PENJO

Wakwai mondo ichiw dwoko ma kare.

1. Ler tiend puonj? _____
2. Ang' o ma kanisni mag dhano nigo? _____
3. Nyis ane gima notimore ne joma golo kata medo e Wach Nyasaye?

4. Be Muma ochopo kare? _____
5. Gima karee n ang' o? _____
6. Ere kaka onego wawuo? _____
7. Be nitiere tiend medo buge moko mag puonj? _____
8. Ang' o momiyo dinde opogore kawuono? _____

9. Be Muma nyalo po gowa? _____
10. En kit puonj mage mag kanisa Nyasaye? _____
11. Be yie wa kata parowa nyalo konyo tinde? _____
12. Be wan gi ratiro mag gwenyo gima osendiki?

13. Be nitie ng' ato e piny ka manyalo ndiko buk maket kod Muma?

14. Be Nyasaye omiyo ng' ato ratiro mar ndiko buk mowach ni bugno ket gi Muma? _____
15. Wach Nyasaye nowuok Kanye? _____
16. Wach mane mabiro ng' adonwa bura chieng' giko?

17. Adiera en ang' o? _____
18. Ere kaka dhano manyo konyruok? _____
19. En buk mane mwadhie mondo mi wapuonjre adiera kuom kani sa? _____
20. Be nitie yore mang' eny miyudoe warruok? _____
21. Ang' o ma Muma puonjo ni nyaka ng' ato tim mondo oyud war ruok? _____
22. Be Nyasaye ofwenyo e wachne gima dhano otim ka lame? _____
23. Be Muma inyalo inji? _____
24. Be jite nyalo winjo Muma machal? _____
25. En ng' t achiel mane ma en eyo madhie polo?

PUONJ MAR APAR GARIYO SIGAND KANISA

E Tich Jooto 2, ka e kama ne ochake kanisa Ruoth kata Piny Ruoth. Jopuonjre ne ni Jerusalem. Kama ne Roho olwar kuom ji. Pinje mang'eny ne nitie nikech ne gi biro mondo gichokre e Pentekost. Petro gi Jopuonjre ne mamoko nowacho ni mae odiochieng' michope mane osekor gi Jonabi. Joel, Kristo osetho kendo odiochieng' mogik ochakore. Lokri kendo weyo richo noyal. Oganda alufu adek noyie kod injili manoyal mi obatisgi kendo Ruoth nome-do gi e Kanisa. Kendo kochakore Jerusalem injili landore nyaka Judea kadhi Samaria, to mogik nolando e piny ngima nyaka kit chuech duto manie bwo polo ose winji (Tich Jooto 1:18; Mathayo 28:19-20; Mariko 16:15-16; Jo Kolosai 1:23).

Kanisa nodongore e kinde mag jolup Ruoth kendo nolandore matek. Bang' ka Paulo oselokore, noloso kit wuodhe adek mar lando injili, ok mar yalo ni Jo Yahudi kende to ne Jo Yunani be. Kendo oganda mang'eny nolokore, kendo kanyakla mag kanisa mar Kristo nochokore e piny Asia gi Europe to maendi ok yot nikech sand ne nitie. Mokuongo nochak sand gi Jerusalem to nikech sand no Jopuonjre nokere ma gidhi maboyo lando Wach (Tich Jooto 8:1-4). Kaka ndalo sudo Jo Rumi nochako seyo Jo Kristo ka gigango negi wach kendo gisandogi kinde duto e piny Rumi. Paulo nomaki kendo otere e twech e piny Rumi mondo oyale. Sigana ni nyisowa ni kopogore gi Johana, Jopuonjre Yesu duto nonegi nikech Kristo.

Miche kod alufe gi milionde mag oganda Jo Kristo nowito ngima gi kata obedo ni sand ne nitie. To kanisa nodongore. Ok en sand kende ema nomiyo kanisa okere, to bende gik mane timore e kanisa owuon. Ja tich Nyasaye Paulo nowuoyo kuom odiochieng mabiro ma pogruok nobedie. Eyo machielo ni Jo Kristo moko nowe yor no magi pogore. To waket pachwa e gik manowacho. "To koro wadwaro wuoyo kodu kuom biro mar Ruodhwa Yesu Kristo, kendo kaka ibiro chokwa kanyakla mondo warome. Wakwayou mondo kik uparru, kendo kata kik chunyu chandre, kugalo ni chieng' Ruoth osechopo. Kik uyie ni mondo ng'ato owuondu e yo moro amora, bed ni en yor fueny kata en wach ma ng'ato ohulo kata barua moro muparo to mit oa kuomwa, nimar chieng'no ok nobed kapok piem mogik obetie, kendo kapok ng'at mochayo chik othinyore. En e jal magikone en mana lal. Obiro sungore, kokwero gimora amora miluongo ni Nyasaye, kata gimora amora milamo. Enohedhre kata mabet e Hekalu mar Nyasaye, kohulo owuon ni en Nyasaye. Donge unyalo paro ni kane pod an kodu, to ne anyisou wachni? To koro

nyaka bed ni ung'eyo gima podosinde ni mondo kik ofwenyre nyaka ndalo moketne chopi. Teko mopondo mar tich Chayo Chik koro tiyo ling'ling', to kata jal ma koro sindo ng'at mochayo chik ogol oko, to teko no nofwenyre. Bang'e ng'at mochayo chik no thinyre, to Ruoth Yesu nobi gi duong'ne duto, mi nonege gi muya moa e dhoge kendo notiek tekone duto. Biro mar ng'ato mochayo chikno nobed tich satan. Notim hondni duto gi ranyisi mag miriambo, kod wound duto maricho miwuondo go joma olal. Jogo nolal kamano nikech gidagi hero adier manyalo miyo gikwo. Mano e momiyo Nyasaye ooro negi teko moro mondo owuond gi, kendo omi giyie gima ok adiera kamano nokum ji duto mane otamore yie adiera, to ohero mana richo" (2 Jo-Thesalonika 2:1-12).

Kowuoyo gi jodongo kanisa man Efeso, Paulo nowacho, "To tang'uru kendo rituru kueth duto ma Roho Maler osemiyu mondo uriti. Beduru jokwath mag kanyakla mar jomoyie kuom Nyasaye mane ong'iewo gi Remb Wuode owuon. Ang'eyo ni ka asea, to ondiegi ma ngemo no donj e dieru, kendo ok gini we kueth ngang'! Ndalo biro ma jomoko nowuogie kuomu, mi puonj weche mag miriambo mondo giywago jopuonjre olugi e momiyo tang'uru, kuparo nikuom higni adek, odiochieng' gotieno, ne ok aweyo ma ok asiemo ng'ato ka ng'ato kuomu ka pi wang' chwer" (Tich Joote 20:28-31).

Mana kaka Paulo nosiemo, ni nitie jomoko ma noa e kanyakla mar Jo Kristo mi obaro gi puonj moko. Puonj moko to wacho ni baro kendo weyo yie nobiro kotenore gi kit sand kata riwruok mar kanisa. Chendro Nyasaye en ni kanyakla ka kanyakla mondo ochung` kende gi jodonge kod dekons ge. Kata kamano kaka ndalo dhi kanyakla gi nochako mana miyo jowete gi duong` ma nomiyo achiel kuom bishobe go chako telone kanyakla buora. Ma ok en gima notimore mana dichiel to en gima notimore kuom higni mang`eny, e higa mar miauchiel kod auchiel bang` tho Kristo. Noket bishop mokuongo matelone nikata Pope Kanyakla go komakore gi yie gi. Ma ema nokelo kanisa mar catholic kaka wang`eye tinde. Ang`o motimore ne kanisa mar Kristo? Jogo matin mapod nodongie yie nodhi nyime, kata obedo ni joka noseweyogi. To Nyasaye nosingo nigi Piny Ruoth kata kanisa nodong` kochung` motegno, kendo mano ekaka nobedo.

Kata ne riwruoge duto e piny ngima nong`eyo, to katholik notelo negi e piny ngima. Kokalo kuom lojno higni mia achiel ne gin e mudho. Ma netimore nikech kanisa mar katholik. Jodolo kata Fadha kende ema nigi ratiro mar somo kendo ng`eyo Muma, eka ginyiso ji gima Muma owacho.

Ma nyiso ni ginyiso ji mana gik ma giwegi gidwani ji ong`e. E kinde ni, kanisa mar katholik bende nopogore gi riwo bat achiel Rumi to machielo

Greek kuom batiso mar kiro pi elenda wang` kod tiyo gi nyiduonge.

Bang` e kanisa mar katholik mani Rom kokalo kuom jotende kod mamoko, negi medo buge moko ma ng`eny kod kit puonj moko bende. Bang` e achien kanisa mar katholik noweyo kit puonj makare ma ng`ato miluongo ni Martin Luther no donjo ni odwaro duoge eyo. Jali ne Jadolo. To kata kamano nogole oko mi noweyo puonjo e kanisa ma ochako timo gik moparo ni beyo. Kuom magi duto grube moko nodonjo miluongo ni `Protestant` mi nokelo gimiluongo ni dinde. kata nobedo ni Lutheran ne temo duoko oganda duto e piny ngima mondo odogie Muma to mano ne okochopo kare. E higa mar mia-chiel apar gabiriyo gi apar gaboro ne nitie jodini mang`eny e piny mar Europe kod America ma hol kod bagni. Mos mos negi chako weyo gwenyruok kendo negi manyo koni gi koni yo ma ginyalo dok go e Muma. Gombo margi ahinya ne nigi chako kanisa manyien to negi dwaro mondo gi dokie Muma. Kendo negi timo kamano. To kochakore e sechego, negi dwaro bedo jo Kristo maler mayudore e singruok manyien mosebedo kiwinjo ei aluora mar piny ngima gi ji milionde maweyo puonj mag dhano to bedo jo Kristo ka Muma e ogai margi.

Jo Kristo dhie piny duto mondo gi yal wach mar adiera, osefweny ni kanisa mar adiera yudore e piny mar Africa, India, Rasia, Poland, kod kuonde mamoko. Kanisa oseyudore kawuono kaka ne en chon, onge tiende walu sigande mondo wang`e ni kanisa noa e Muma ma kawa luwo to wan- ie kanisa mar Nyasaye. Kodhi nyime, en Wach Nyasaye (Luka 8:11) kendo nyago gik machal ka nono mana kaka nonyago e kinde mag joote, jo Kristo kod Jo kanyakla mar joma ochung` nyaka chieng`. Koro osebedo koyudore kamora amora, nyaka are odiochieng` manochakore kendo obiro bedo nyaka chieng`, ka onge dhano kata jachien mangi teko mar ketho ma ae piny Ruoth Nyasaye, kanisa ne, kobedo gi loch are chakruok nyaka gikone. Kendo obiro bedo gi Nyasaye nyaka chieng`.

PENJO

Wakwai ichiw dwoko makare.

1. En Kanye e Muma mawayudo sigande kaka nochaki kanisa Ruoth?

2. E mane manochakore? _____

3. Gin ji adi mane omedi e kanisa chieng`no? _____

4. Kanye kendo mane oyal injili? _____

5. Gin wuodhe adi mane Paulo odhie? _____

6. Be Paulo noyalo ni jo yahudi kende? _____

7. Pinje ariyo mage manochak kanisa nikech Paulo?

8. Ang`o mane joote otimo e sama negi kere e piny?

9. Ng`ama nosando kanisa mar Kristo?

10. Ang`o mane Paulo osiemo ni biro timore e kinde mabiro?

11. Joote adi mano negi nikech yie? _____

12. Be kanisa no dongore kata ni sandogi? _____

13. Ere kaka sando kanisa nochakore? _____

14. Ang`o manotimore e higa mar miauchiel kod auchiel bang` tho Kristo?

15. Ang`o momiyo noluong higni mang`eny go ni higni mag mudho?

16. Ang`o manotimore e kanisa mar Kristo?

17. Nyis okenge ariyo ma kanisa mar katholik opogore?

18. Ndik ji ariyo mano temo loko kanisa mar katholik?

19. Ang`o momiyo negi temo duoge eyo makare?

20. En riwruok mane manowuok komakore kod pogruoge go?

21. Be negi nyalo duoko ji e Muma chuth?

22. Ang`o manotimore e higni mar miachiel apar gabiriyo kod apar gaboro? _____

23. Be jogi nochako kanisa manyien ka gitiyo gi Muma e neon chendro mani kanisa Nyasaye? _____

24. Be kanisa ma chal kama osejodore gi Jo Kristo e piny ngima?

25. Be kanisa mar adier mar Kristo yudore e piny kawuono?

PUONJ MAR APAR GADEK KANISA MA KAWUONO

Kanisa Kristo no chak higni alufu ariyo mose kadho. (Tich Joote 2) to pod entie tinende, mana kaka ne entie. “To ere kaka ma nyalore?” Inyalo penjori penjoni. To mana kiluwo chendro mar kanisa e singruok manyien.

Moko osebayo yo mondo wafueny ni ma e kanisa mokuongo chaki to nyaka walugi achiel kachiel nyaka e odiochieng`mar Pentekosti. Ka ok kama-no to ok en madier. Mokuongo use winjo ka Nyasaye wacho ni piny Ruodhe tiende ni kanisa ok netieki to nochung` motegno nyaka chieng` (Daniel 2:44; Luka 1:33; Hibrania 12:28). Ma nyiso ni kanisa ne ochakore kumoro e piny kendo a chakruok ne pod entie tinende. Kama Chielo wan gi Wach Nyasaye (Luka 8:11) ma be nie singruok manyien. Kane wachni ogolo Jo Kristo e ndalo mag jopuonjre Kristo, obiro golo Jo Kristo bende tinende. Ka joma nolokore mobedo Jo Kristo e kinde cha nolososo kanisa to kamano e kaka adiera nobed kawuono. Kare yot mondo kanisa mar Kristo yudre kuma ji timoe dwaro mar singruok manyien.

Nyasaye osemiyo joge chendrone mondo gi lu. Nomiyo Noah chendro no mondo olu ka odhi yie (Chakruok 6). No miyo Musa chendro mar gero od lemo. Koluore gi chik, “Ne iloso duto koluore gi chendro mana nyisi ewi got” (Jo Hibrania 8:5). To koro e singruok manyien wan kod weche mosefueny kaka chenro makare e kanisa Nyasaye. Kaka Noah gi Musa ne igeno mondo olu chendro manomigi. Kuom mano wanbe onego walu chendro kanisa. Mana kaka Noah gi Musa noluwo chendro Nyasaye. Kuom ondho yie gi Hekalu. Kendo Nyasaye nomor kod duoko gi. Koro wanbe ka waluwo chendro mag kanisa to Nyasaye biro morgo kuom mano kanisa biro siko mana kaka nosingo ka ok wamedo kata golo (Fweny 22:18-19).

Gigo duto mag fwenyo go kanisa makare osemiwa e singruok manyien. Nyasaye osenyisowa gima kanisa en, ng`ama nochake, kuma nochakore kod sama nochakore gi nying mar gerego. Nying joma nie kanyakla, kaka ng`ato nyalo bedo Jakanyono kaka ileme to gitich kanisa, kod wi kanisa maen go ne jawarne gimamoko. Owacho te maonge kiawa kuom gima kanisa en. Chendro kanisa oyangore mana kaka Wach Nyasaye oyangore.

Koro gima onego watim en mana somo Muma mondo wanyal pogo kanisa achiel mar adier manie Muma kendo manie kanisa nogo ma Kristo nochako. Mana kaka kodhi nyago mana olembe e kaka Wach Nyasaye be mana kaka osebedo are chon. Kanisa mar Kristo nyalo yudore e piny ngima kata kamora amora, e samora mora tek ni ng`ato luwo gima Muma puonjo.

Ok onyal bedo kamora amora ma dhano ok tim dwaro mar Nyasaye. Kanisa mar Kristo dongo kendo landore nikech otimo mana dwaro mar Muma kende. Okwedo pogruok to opako mana Kristo. Ma e kanisa kende minyalo som e Muma. Ok en dini kata riwruok mag dinde. Ok en Protestant kata katholik, Sektarian kare en ang'o? En mana Kanisa Kristo mano kende. Kanisa Kristo onge gi jotelo e piny ka, oko mi ng'ato duong', onge gi chendro moro molosi gi rieko dhano. Kanyakla ka kanyakla ochung' kende owuon gi jodonge, jodolo, joyalo, jopuonj kod jo kanyaklane. Onge ng'ama duong' ne wadgi nimar kanisa onge gi jatelo. Kanisa mar Kristo osebedo ga gi wasike to kata kawuono pod en gi jo wasike. Dinde mag dhano ok kwedi nikech ok gi yie kod kanisa maok lure kod kit timbe gi. Ok giyie kod kanisa nikech ok gi yie riwore kodgi, nikech gi ng'eyo ni nitie ng'ato ma temo luwo Muma kende. Sama giluwu puonj dhano, to gi ng'eyo ni kanisa manie Muma to luwo mana Kristo kende kendo tiyo gi nyinge. Sama giluwu dhano kendo gitiyo gi nyinge gi ataro gi kanisa mar Kristo ok gin mar adieri. To gin mana mandhogo chunje ji gi miriambo. To tich gi chal ka nono. Kanisa Ruoth osebedo jaloch e kuom kidieny duto. Jo wasik piny duto kod mago mag satan ok nyal change, kwangi nyalo bedo matin kipimo gi manie aluora wa, to no bedni jogo matin ema nowar (Mathayo 7:13-14). Kristo ni mana gi kanisa achiel kendo odiochieng' achiel noduogi mana ni kanisa achiel no (Jo Efeso 5:27; Johana 14:1-6), en e Ruoth achiel mar piny Ruodhne kendo obiro duogo mondo ochiw ne Nyasaye (1 Jo Korintho 15:24). En gi miha achiel (Fweny 21:9). To eno bi odiochieng' moro achiel okawu miaha ne no, matiyoyo gi nyinge. To kuom mago obiro wachonigi ni ngang' oko ng'eyo gi, obiro pudho gi oko (Mathayo 15:13) ibiro chokgi kaeto iluto gi e mach. Kwayowa kawuono en ni ji obed jo Kristo mar singruok manyien maler. Duog e Wach Nyasaye kendo en ema obed ogai mari. Ng'e Muma to ibiro ng'eyo adieri, tim gima Muma wacho to ibiro yudo warruok kendo no medie kanisa achiel ma isomo e Muma.

Ka ok in jakony mar kanisa mar Kristo to wajiw mondo ibed jakanyo no. Yie kuom Nyasaye, hul richoni, wach e lela ni Yesu Kristo en Wuod Nyasaye kaeto obatise mano ibiro yudo warruok (Mariko 16:16; Jo Rumi 10:10; Tich Joote 2:38) kaeto Nyasaye be medi e kanisa kendo ibiro bedo ja Kristo (Tich Joote 2:47; 11:26). Be ibiro timo kamano. Onge ng'ama be chuni mondo itim, to ka ibiro somo Muma wageno ni ibiro dwaro mondo ibed ja Kristo kasto item iket ngimani obed kaka Nyasaye dwaro mondo iyal piny Ruodhe.

PENJO

Wakuwai ni iduok penjo gi makare.

1. Kanisa noyer odiochieng' mane? _____
2. Be kanisa nitie tinende? _____
3. Be ochuno ni ng'ato nyaka lu kanisa ma chon mondo ong'e ni en kanisa Nyasaye? _____
4. Kodhi mar piny Ruoth en ang'o? _____
5. Endalo mage ma Nyasaye nowacho ni piny Ruoth biro chung'?

6. Kodhi no biro golo ang'o kawuono? _____
7. Nyasaye nomio Noah gi Musa ang'o? _____
8. Chendro mar kanisa nikanye? _____
9. Ere kuma ranyisi mar kanisa Nyasaye ondiki?

10. Nyasaye nyisowa ang'o kuom kanisa? _____
11. Ere kaka wabiro ng'eyo kanisa mar adiera ma Muma?

12. Ere kuma kanisa Nyasaye yudore tinende? _____
13. Be kanisa en din? _____
14. Be en gi jatelo mar piny? _____
15. Jo wasik kanisa gi jomage? _____
16. Gig lweny gin ang'o? _____
17. Be kanisa nigi mor kaluore gi dinde? _____
18. Ang'o momiyo Kristo duogo? _____
19. Kwayowa en ang'o? _____
20. Ndik yore ma ng'ato onengo olu mondo obed Ja Kristo kata achiel kuom Jo Kristo? _____

Wakwai mondo iluor, kare kata ok kare.

1. Be kanisa mane Kristo ogero nitie tinende? (Kare; ok kare).
2. Nitie mana achiel kanisa mar adieri? (Kare; ok kare).
3. Orwako nying Kristo? (Kare; ok kare).
4. Ng'ato nyaka bed achiel kuom mondo oware? (Kare; ok kare).
5. Kristo biro duogo chieng'moro achiel ne kanisa ni? (Kare; ok kare).